

DAN BÄCKMAN

Borgerlig och socialistisk nykterhet

En diskursanalys av debatten kring
rusdrycksstrejken åren 1898–1899

sociologisk diskussion
sociological discussions

RAPPORTER FRÅN ÄMNET SOCIOLOGI VID ÅBO AKADEMI

OCCASIONAL PAPERS FROM THE UNIT OF SOCIOLOGY, ÅBO AKADEMI UNIVERSITY

BORGERLIG OCH SOCIALISTISK NYKTERHET

Dan Bäckman

Borgerlig och socialistisk nykterhet

En diskursanalys av debatten kring
rusdrycksstrejken åren 1898–1899

Åbo 2011

Sociologisk diskussion.

Rapporter från ämnet sociologi vid Åbo Akademi

Sociological Discussions.

Occasional Papers from the Unit of Sociology at
Åbo Akademi University

<http://www.abo.fi/student/sociologiskdiskussion>

Seriens redaktör / Series editor: Ralf Kauranen

Kontakt/contact: sociologi@abo.fi

Pärmdesign / Cover design: Ika Österblad

Inlagans design och ombrytning / Layout: Kari Sammo

ISSN 1799-7410 (print)

ISSN 1799-7429 (online)

ISBN 978-952-12-2591-8 (print)

ISBN 978-952-12-2592-5 (online)

Painosalama Oy

Åbo 2011

Innehållsförteckning

1 Inledning	7
2 Den historiska kontexten	11
2.1 Finland under 1890-talet.....	11
2.2 Nykterhetsrörelsen i Finland.....	13
2.3 Socialismens intåg	15
2.4 Rusdrycksstrejken	16
2.5 Nyktra arbetare	19
3 Problemformulering.....	21
4 Diskursanalys	23
4.1 Diskursanalysens grundpremissor	23
4.2 Vad är en diskurs?	25
4.3 Ideologi, hegemoni, makt och kamp.....	27
4.4 Diskurser på olika nivåer.....	29
4.5 Diskursanalys som metod	29
4.6 Diskursanalytiska verktyg.....	31
5 Materialinsamling	35
6 Två syner på nykterhetsfrågan.....	37
6.1 Utgångspunkter för analysen	37
6.2 Den borgerliga diskursen	37
6.2.1 Artikulationer i den borgerliga diskursen.....	40
6.2.2 Sammanfattning av den borgerliga diskursen.....	47
6.3 Den socialistiska diskursen.....	47
6.3.1 Artikulationer i den socialistiska diskursen	51
6.3.2 Sammanfattning av den socialistiska diskursen	58
6.4 Diskursernas syn på metoderna för nykterhetsarbete	59
6.5 Användningen av ordet strejk.....	64
7 Sammanfattande diskussion.....	69
Litteraturförteckning.....	75
Bilaga 1: Förteckning över citerade artiklar	79
Bilaga 2: Finska originalcitat.....	81

1 Inledning

Att vara nykter är en handling som belyser det sociala livets kontextbundenhet. I en mängd vardagssituationer är nykterhet en icke-handling, något man inte behöver göra något speciellt för att uppnå och inte ägnar någon större uppmärksamhet eller tankeverksamhet. På de flesta arbetsplatser i dagens Finland är det en norm att man är nykter då man arbetar. Det är en lag att man är nykter då man kör bil. I andra sociala sammanhang förvandlas plötsligt denna icke-handling till något ovanligt. Det som tidigare var det normativa beteendet är plötsligt normbrytande och kan till och med uppfattas som provokativt. ”En kan du väl ta?”, var en fras jag fick höra redan på högstadiets hemmafester. Mitt nekande svar följdes ofta upp av en negativ kommentar. Att inte dricka alkohol i en situation där det ”hör till” kräver ofta en förklaring. Tarja Orasniemi (2005, 67–68) beskriver hur hon bestämde sig för att tillbringa en ”vit januari” ett år (”tipaton tammikuu” är en finsk tradition som påminner om ett nyårslöfte om att vara nykter hela januari). Då hon efter januaris utgång beslöt sig för att fortsätta vara nykter hade hon förlorat den accepterade förklaringen och fick börja förklara sig för förvånade vänner och bekanta. Hon fortsätter med att konstatera att det i situationer där alkohol dricks bara finns fyra grupper som får vara nyktra: barn, gravida, chaufförer och nyktra alkoholister. Nykterhet är både norm och normbrytande, vilket det är definieras i den sociala situationen.

Men nykterhet har också varit något annat. I slutet av 1800-talet hade nykterheten andra moraliska dimensioner. Det var en fråga som engagerade folket. Nykterhetsrörelsen hade en stark ställning och hörde till de första så kallade massrörelserna. Många förespråkade en förbudslag mot alkohol och år 1907 då den nya enkammarriksdagen samlades första gången godkändes

lagen enhälligt (Peltonen 1988, 22). På grund av att den ryska kejsaren inte godkände lagen trädde den inte i kraft före år 1919 då Finland blivit självständigt. Nykterheten var då en i hög grad moralisk och politisk fråga. Irma Sulkunen (1986) har kallat nykterheten för en folkreligion som hjälpte den framväxande arbetarbefolkningen att orientera sig i en tid av stora förändringar. Att vara nykter eller inte hade på den tiden andra innebörder än idag. Det kan också vara av värde att göra skillnad på att vara nykter och att vara nykterist, där den senare beteckningen bättre beskriver en samhälleligt engagerad nykterhetsivrare. Den politiska enhälligheten kring förbudslagen hade vuxit fram ur tidigare diskussioner och debatter om nykterhet. Nykterheten hade i dessa blivit ett ideal som man i politiken inte ifrågasatte. En av dessa debatter där nykterhetsidealet formades var den kring rusdrycksstrejken år 1898. I den debatten konkurrerade olika politiska ideologier om att definiera nykterhetsfrågans innehåll medan nykterheten i sig inte ifrågasattes.

Sekelskiftet mellan 1800- och 1900-talet var en spännande tid på många sätt i Finlands historia. Det var en förändringens tid. Industrialiseringen hade satt igång under 1800-talet. Fler och fler människor lämnade landsbygden för städerna. Samhällsstrukturen förändrades och nya politiska och sociala rörelser växte fram. De olika folkrörelserna kom att spela en central roll i forlandet av det moderna finska samhället (Alapuro & Stenius 1987). Två av dessa rörelser var nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen. Det är i dessa rörelsers skärningspunkt denna avhandling tar sin start.

Rusdrycksstrejken startades år 1898 av några arbetare i Kotka och spred sig snart runt Finland. Innan årets slut hade den lyckats samla kring 70 000 finländare att avlägga ett skriftligt löfte om att inte dricka alkohol på ett år. Ett år senare grundades Finlands Arbetarparti, senare Finlands Socialdemokratiska Parti. Många som varit aktiva i rusdrycksstrejken var också aktiva i grundandet av partiet. Var detta en slump eller finns det ett förklarande samband här? Enligt Irma Sulkunen och Risto Alapuro (1987, 144) innehöll nykterhetsrörelsen element som fick den att fungera som en kanal för arbetarnas politiska uppvaknande.

Den så kallade språkliga vändningen inom sociologin har vänt blicken mot språkets meningsskapande egenskaper. Den

har också betytt ett nyintresse och en motivering för historisk sociologi genom att undersöka rötterna till dagens maktrelationer och tankesystem (Ruonavaara 2005, 34). Den debatt som fördes i samband med rusdrycksstrejken utgjorde i mina ögon ett utmärkt material för en sådan analys. I den diskuterades, och därmed också konstruerades, förhållandet mellan arbetare och nykterhet. En idé med avhandlingen är att undersöka Sul-kunen och Alapuros påstående (se ovan) ur ett diskursanalytiskt perspektiv. Alapuro (1987, 140) har också själv föreslagit att de diskursiva praktikerna som definierade orättvisor, privilegier och krav kunde undersökas. Man kan alltså säga att nykterhet i sig, som ideal och praktik, inte nödvändigtvis skulle ha behövt leda till den typ av massaktioner som uppstod. Det avgörande var hur nykterhets- och arbetarfrågorna konstruerades, dvs. hur man var i stånd att rama in rusdrycksproblemet på ett sätt som aktiverade arbetarna. Det är de här processerna av problemkonstruktion som jag undersöker i min avhandling.

2 Den historiska kontexten

2.1 Finland under 1890-talet

Finland var under 1890-talet ett agrart land i snabb förändring. Majoriteten av Finlands befolkning levde på landsbygden och kom att göra det en lång tid framöver. Förhållandena för stora delar av befolkningen var anspråkslösa. Fattigdomen var utbredd och speciellt för den obesuttna befolkningen var förutsättningarna dåliga. Finland var fortfarande i flera hänseenden ett ståndssamhälle och en del viktiga rättigheter, som rösträtten, baserades på ståndstillhörighet. Det var bara de fyra ständerna präster, adel, borgare och bönder som hade representation på lantdagen och i kommunernas beslutsfattande baserades röstantalet på egendomens storlek (Soikkanen 1961, 1–2).

Samtidigt växte en ny samhällelig grupp fram, den industriarbetande befolkningen. Industrialiseringen hade satt fart några årtionden tidigare och skapade nya möjligheter för de som hade det sämre ställt på landsbygden (Karisto, Takala & Haapola 1998, 14). I städer och bruksorter där industrier växte fram uppstod nya arbetsmöjligheter. Hopp om arbete och en bättre framtid lockade. Under 1890-talet växte arbetarna i antal ännu snabbare än tidigare; mellan åren 1889 och 1899 växte antalet anställda inom industrin från 38 900 till 72 300 personer, vilket innebär en ökning med 85,9 % (Soikkanen 1961, 4). Befolkningen växte visserligen också under samma tid, men mellan åren 1890 (2 380 100) och 1900 (2 655 900) var befolkningsökningen 11,6 %, vilket visar på att ökningen av industrianställda var märkbar (Hellanto 1994, 314). Ökningen i sig innebar en förändring i samhällsstrukturen. Till detta kom också att arbetarnas ställning i samhället var osäker. Många av första generationens arbetare

kom från landsbygden till städerna och industriorterna. Flytten innebar inte enbart en fysisk förflyttning utan även ett uppbrott med tidigare levnadsvanor, traditioner och sociala förhållanden.

Enligt Karl Marx (1848) var arbetarnas främsta samhälleliga relation till sina arbetsgivare, kapitalisterna. Förhållandet mellan arbetarna och kapitalisterna var enligt Marx en kamp. Den unga arbetarklassen saknade ett klassmedvetande och var därför oorganiserad. Även om förhållandena för många arbetare var bättre än tidigare, som obesuttna på landsbygden exempelvis, var levnadsstandarden låg. Man arbetade långa dagar för låga löner och bodde trångt (Soikkanen 1961, 6). Arbetarnas situation var således speciell på många sätt; många hade flyttat till en ny ort och skulle anpassa sig till ny miljö samt ny typ av arbete och arbetsförhållanden. Den gamla livsföringen var inte anpassad till det nya livet i staden och fabriken, därför uppstod också komplikationer. De gamla alkoholvanorna, som till exempel kunde innebära en middagssup, fungerade i jordbruksarbetet då arbetstakten var långsammare och man hade större kontroll över den (Sulkunen 1986, 23). I fabriken var det produktionen som bestämde tempot. En berusad arbetare drog inte enbart ner på produktionen utan kunde även vara en fara för sig själv, andra arbetare, utrustningen och maskinerna. Det fanns därför ett intresse från kapitalisternas sida att begränsa alkoholkonsumtionen, åtminstone under arbetstid. Irma Sulkunen (1986, 23–24) lyfter även fram att arbetarna själva hade ett rent ekonomiskt intresse av att begränsa sitt alkoholintag då de nu var fria lönearbetare och det ytterst var de själva som var ansvariga för sitt välbefinnande.

Under den senare delen av 1800-talet hade så arbetarfrågan och alkoholfrågan kommit att bli två centrala frågor i de samhälleliga diskussionerna. Under 1890-talet kom frågorna ännu mer i fokus. I båda frågorna organiserade sig medborgarna även till medborgarrörelser, nykterhetsrörelsen respektive arbetarrörelsen. 1890-talet var viktiga år ur dessa rörelsers synpunkt. Båda rörelserna genomgick förändringar och växte i medlemsantal under hela 1890-talet. Speciellt i slutet av 1890-talet inleddes en rasande tillströmning av medlemmar, som såg sin höjdpunkt 1905 (Sulkunen 1986, 111).

2.2 Nykterhetsrörelsen i Finland

Alkoholfrågan fick sin dåvarande form under 1870-talet då den började tolkas som ett nationellt problem. Alkoholproblemet definierades främst som de arbetande männens problem. Drickande arbetare var lata, kunde inte försörja sin familj, var ociviliserade, obildade och våldsamma. Nykterhetsarbetet byggde i hög grad på moraliserande skräckhistorier om män som börjat med att smaka på alkohol för att sedan börja konsumera mer och mer och slutligen hamna i fängelset eller dö, ofta efter att ha skadat eller dödat sin egen familj (Sulkunen 1986, 17–35). Detta nykterhetsarbete drevs då främst av den fennomanska, finskhetsivrande, rörelsen. Under 1870-talet började dock även små lokala så kallade rusdrycksstrejker bland arbetare blossa upp och även frikyrkliga lokala nykterhetsföreningar hade börjat bildas (Sulkunen 1986, 42–46).

Under 1880-talet skedde en del stora förändringar i nykterhetsarbetet i Finland. Den gamla nykterhetsorganisationen Måttlighetens vänner fick en ny ledning, med Axel August Granfelt (1846–1919) i spetsen. Samtidigt bytte organisationen namn till Nykterhetens vänner (Stenius 1987, 306). Granfelt och den nya ledningen, som alla var fennomaner, kom att spela en avgörande roll i organisationens historia och styra in den på sin bestämda bana. Nykterhetens vänner började snart sitt arbete att samla ihop så många lokala nykterhetsföreningar som möjligt och göra sig själv till en nationell centralorganisation. För att kunna samla en så brokig skara nykterhetsföreningar, med alla lokala, ideologiska och religiösa särdrag, undvek Nykterhetens vänner att allt för tydligt profilera sig och hade istället högt till tak gällande olika inriktningar. Man gav även de lokala föreningarna medbestämmanderätt. Så lyckades då Nykterhetens vänner samla nykterhetsrörelsen under sitt namn och stod som dess representant (Stenius 1987, 306–309).

Den fennomanska ideologin kom att inverka på den nya nykterhetsorganisationen. Att samla alla lokala föreningar i en gemensam organisation var ett sätt att nå nationell konsolidering. Den fennomanska ideologin påverkade även nykterhetsarbetets metoder, till exempel knöts Nykterhetens vänner till staten och började få statsbidrag från och med 1885 (Sulkunen 1986, 89). En annan anknytning till staten var att man försökte påverka genom

lagstiftning, vilket skiljde sig från de frikyrkliga nykterhetsföreningarnas syn på välgörenhet och individens religiösa uppvaknande som väg att nå nykterhet (Stenius 1987, 307; Sulkunen 1986, 88–89). Även under 1890-talet hade Nykterhetens vänner en mycket stark ställning som samlare av den finländska nykterhetsrörelsen.

En stor del av Nykterhetens vänners medlemmar var arbetare som bodde i städerna. Nykterhetens vänners program riktades också till stor del just till arbetare i städerna och mindre bemedlade överlag. Programmet kan karaktäriseras som paternalistiskt och riktat uppifrån neråt (Sulkunen & Alapuro 1987, 144). Folket skulle fostras och bildas i de rätta vanorna av de övre klasserna. För detta ändamål spreds nykterhetslitteratur och man skickade runt talare som höll föredrag i frågan. Man ville också införa nykterhetslära på folkskolornas program. Lärare och präster fick en central roll i spridandet av nykterheten och som folkbildare (Sulkunen 1986, 86–87).

I analysdelen av denna studie kommer jag att beteckna Nykterhetens vänner som den borgerliga nykterhetsrörelsen och som uttalare av den borgerliga diskurs jag rekonstruerar. Det bör dock påpekas att Nykterhetens vänner var starkt influerad av fennomanin som i sin tur förespråkade ett starkt statsinterventionistiskt program. Statsinterventionismen syftade till att lugna arbetarna genom att inom systemet förbättra deras levnadsförhållanden och därigenom hindra spridningen av radikalare socialistiska idéer. Trots att fennomanin motsatte sig de nya socialistiska idéerna ville den inte heller bevara det gamla ståndssamhället. Henrik Stenius (1987, 310) har också lyft fram att det fanns ett jämlikhetstänkande inom denna ideologi. Man trodde på individernas bildbarhet och vände sig mot kulturelitism. Att jag valt att kalla den borgerlig beror på att ledarna i stor utsträckning kom från de bildade klasserna och att organisationen hade en uppifrån neråt-karaktär och förmyndarskapstendenser. Den fennomanska ideologin var också starkt patriotisk och nationalromantisk. I sammanhanget vill jag dock lyfta fram kontrasten mellan denna rörelse och den nya arbetarrörelsen. Det fennomanska programmet kan i förhållande till liberal ideologi framstå som mer socialistiskt, men i denna undersökning ställs det mot en framväxande radikal socialism. Jämfört med den nya socialistiska ideologin framstår Nykterhetens vänner som en borgerlig organisation.

2.3 Socialismens intåg

Arbetarbefolkningen växte snabbt under den senare delen av 1800-talet. Levnadsförhållandena för arbetarna var bättre än de var för de obesuttna på landsbygden, men var trots detta inte speciellt bra. En viktig skillnad till det gamla ståndssamhället var dock att jämförelsehorisonten förändrades. Det gamla ståndssamhället hade setts som givet från ovan och man hade främst jämfört sig med personer inom samma samhällsgrupp (Karisto, Takala & Haapola 1998, 40). Att ståndssamhället började spricka tillsammans med liberalismens ifrågasättande av gamla auktoriteter och kyrkans inflytande gjorde att människor nu kunde se att de rådande förhållandena kunde förändras. Enligt Irma Sulkunen och Risto Alapuro (1987, 144) är en förutsättning för politisk medvetenhet att upplevelsen av orättvisor kan kopplas till samhälleliga förhållanden, enbart lidande i sig räcker inte. Det var även logistiskt sätt lättare för arbetarna att börja organisera sig då de samlades på samma ställe, till skillnad från den utspridda fattiga landsbygdsbefolkningen (Soikkanen 1961, 4).

Under 1880-talet hade en arbetarrörelse börjat etablera sig i Finland. Det var den så kallade wrightska arbetarrörelsen, uppkallad efter sin grundare Viktor Julius von Wright. Denna rörelse grundade arbetarföreningar runt om i landet. Dessa föreningar bildades i samarbete mellan arbetsgivarna och arbetarna och skulle motverka klassmotsättningar och spridningen av socialismen (Soikkanen 1961, 22). Rörelsen var patriarkal och ofta styrd av medlemmar från de övre klasserna, men ifrågasatte samtidigt det gamla ståndssamhällets värderingar genom att förespråka samarbete över klassgränserna.

Under 1890-talet började arbetarrörelsen radikaliseras. År 1890 introducerades första maj-demonstrationen i Finland och två år senare började man även använda de röda fanorna (Stenius 1987, 298). Arbetarna började även i större utsträckning använda strejk som en form av kamp för bättre förhållanden. År 1896 betraktas ofta som ett gränsår för arbetarrörelsen. Det året strejkade arbetare 19 gånger, jämfört med tre strejker året innan (Soikkanen 1961, 57). Från och med år 1896 hörde inte heller arbetarna och arbetsgivarna längre till samma arbetarföreningar, som efter detta kom att endast representera arbetarnas intressen (Stenius 1987, 327). Socialistiska begrepp började få

en större spridning under 1890-talet. Detta skedde bland annat genom tidningen *Työmies* som grundades år 1895. Enligt Hannu Soikkanen (1961, 27) hade den wrightska arbetarrörelsen delvis motverkat sitt eget syfte att hindra socialismens spridning i Finland. Genom den hade arbetarna kommit i kontakt med arbetarfrågor, rösträttsfrågan och ett intresse hade väckts för möjligheten till samhällsförändring. Radikaliseringen av arbetarna ledde till konflikter inom arbetarföreningarna och så småningom började arbetarna själva ta över ledningen av dessa. von Wright lämnade ordförandeskapet i Helsingfors arbetarförening år 1894 efter konflikter med mer radikala medlemmar, och år 1896 fick även arbetarföreningarna i Tammerfors och Åbo mer socialistiska ledare (Stenius 1987, 298; Soikkanen 1961, 52–54).

I slutet av 1890-talet började arbetarna även planera ett eget parti. Lokala arbetarpartier grundades i Helsingfors, Tammerfors och Åbo hösten år 1898. I juli år 1899, på ett möte för arbetarföreningarnas representanter, grundades sedan Finlands arbetarparti, som fick en socialistisk ledning (Soikkanen 1961, 64–71).

Vilka var då de centrala frågorna för arbetarrörelsen under 1890-talet? Som vi såg ovan var rösträttsfrågan en sådan. Röst-rätten vid den här tiden baserades på ståndstillhörighet, vilket gjorde att de flesta arbetarna saknade rösträtt. Andra centrala frågor för arbetarrörelsen var arbetsdagens längd, lönen och en lagstiftad socialförsäkring. Också en förbudslag mot alkohol var ett återkommande tema både på möten och i *Työmies* (Sulkunen & Alapuro 1987, 145–146). En viktig utveckling var att man i vissa kretsar, i marxistisk anda, började ifrågasätta det ekonomiska systemet och produktionsförhållandena (Soikkanen 1961, 83).

2.4 Rusdrycksstrejken

År 1898 inleddes den så kallade rusdrycksstrejken i Finland. Idén var inte helt ny, redan på 1870-talet hade arbetare i vissa fabriker ordnat rusdrycksstrejker. Dessa var dock ofta kortvariga och lokala företeelser. En rusdrycksstrejk gick ut på att en grupp arbetare gick samman och gav ett gemensamt löfte om att avhålla sig från att dricka alkohol (ibland endast starksprit) under en bestämd tid. När idén för en större rusdrycksstrejk egentligen första gången framlades råder det delade åsikter om. Idén diskuterades så tidigt som år 1896 av Matti Helenius, som var aktiv

inom Nykterhetens vänner, men även i *Työmies* lades idén fram samma år (Ahonen 2003, 122; Sulkunen 1986, 227–228). Det som dock startade den egentliga strejken år 1898 var att arbetarna Kalle Heikkilä och Emil Andersson i Kotka grundade ett nykterhetsförbund för Kotkas arbetare. Medlemmarna i förbundet lovade att avhålla sig från att dricka alkohol under ett år. Från Kotka spred sig snart idén till Uleåborg, där arbetarföreningens ordförande Konrad Relander började organisera en likadan strejk först i Uleåborg och sedan i hela Finland (Sulkunen 1986, 221). Man beslöt att rusdrycksstrejken skulle inledas första maj 1898 och till en början räcka ett år framåt. Rusdrycksstrejken blev numerärt en framgång och i slutet av år 1898 hade över 70 000 finländare avlagt ett skriftligt löfte om att inte dricka alkohol på ett år. Vid samma tidpunkt hade Nykterhetens vänner ungefär kring 10 000 medlemmar. Rusdrycksstrejken blev dock kortvarig. Ett år senare hade den endast 15 000 medlemmar och ytterligare ett år senare lade man officiellt ner rusdrycksstrejken. Ett av rusdrycksstrejkens uttalade mål var en förbudslag och man startade en namninsamling till en adress som lyckades samla ihop närmare 170 000 namn (Sulkunen 1980, 18–19; 1986, 111, 225).

Rusdrycksstrejken hade fått sin början i arbetarföreningarna och kom att ha en stark arbetarprägel. Redan i ett mycket tidigt skede av strejken hade en stor del av arbetarrörelsens ledande personer anslutit sig till strejken och börjat driva den (Ahonen 2003, 122–123, Sulkunen 1986, 226–227). Deltagarna i strejken var först och främst arbetare och hantverkare och till stor del koncentrerade till städerna i södra och västra Finland. Även kvinnor utgjorde en stor del av strejkarna, på vissa orter nästan hälften (Sulkunen 1980, 22–23). Kopplingen mellan rusdrycksstrejken och Nykterhetens vänner var inte speciellt stark. En del av ledarskiktet i Nykterhetens vänner, som A. A. Granfelt och M. Helenius, var visserligen involverade också i strejken, men Irma Sulkunen (1980, 25) har uppskattat att enbart ca två procent av rusdrycksstrejkarna också var med i någon nykterhetsförening som hörde till Nykterhetens vänner.

Redan innan rusdrycksstrejken officiellt hade inletts hade en debatt om kopplingen mellan den och arbetarrörelsen inletts. I debatten ställdes Nykterhetens vänners medlemmar mot arbe-

tarna i rusdrycksstrejken. Frågorna diskuterades på arbetar- och nykterhetsföreningarnas möten, i tal vid demonstrationerna och i insändare och ledare i tidningar. I november år 1898 hölls rusdrycksstrejkarnas första allmänna möte och där ställdes även de båda sidorna mot varandra i en diskussion som hettade till ordentligt. Mötet godkände slutligen N. R. af Ursins, aktiv inom arbetarrörelsen, förslag till resolution för rusdrycksstrejken, medan A. A. Granfelt drog tillbaka sitt förslag efter att ha blivit utbuad och förolämpad (Sulkunen & Alapuro 1987, 148; Jälkimiätteitä... 1898, 2). De frågor som debatten gällde kommer jag att gå närmare igenom under analysen av materialet.

I tidigare forskning har olika teorier om rusdrycksstrejkens betydelse och motiv lagts fram. Enligt Jukka Ahonen (2003, 122–128) var syftet med rusdrycksstrejken inte alls att sprida nykterhet bland arbetarna, utan den var enbart ett sätt för arbetarrörelsens ledning att börja organisera arbetarna. Nykterhetsideologin skulle alltså, enligt Ahonen, bara ha varit en täckmantel för att nå arbetarna, för att kunna samla dem till de egna föreningarna. Genom att använda nykterhetsidealet lurade man eliten att tro att saken man drev var legitim, samtidigt som man lurade arbetarna till att lyssna på ett radikalare budskap än de annars hade tagit till sig (Ahonen 2003, 126). Slutmålet för strejken var enligt Ahonen ytterst att grunda ett landsomfattande arbetarparti, vilket också kom att ske år 1899, ett drygt år efter att rusdrycksstrejken startat.

Irma Sulkunen (1980; 1986; Sulkunen & Alapuro 1987) har en delvis annorlunda teori. Även hon visar på kopplingen mellan arbetarrörelsen och rusdrycksstrejken. Hennes huvudpoäng är dock att visa på hur arbetarrörelsen av nykterhetsrörelsen lärde sig att organisera sig. Sulkunen (1986, 260–278) ser nykterhetsrörelsen som den organiserade arbetarrörelsens förstadium. Hon kallar även nykterheten för arbetarnas folkreligion på vilken de byggde sin världsbild på under de år som de blev medvetna om sin klassposition. Resonemanget gäller i princip hela nykterhetsrörelsen och nykterhetsidealet, men hon diskuterar även specifikt händelserna kring rusdrycksstrejken. I resonemanget kring rusdrycksstrejken påminner Sulkunens teori om Ahonens. Sulkunen (1980, 37) frågar sig också om rusdrycksstrejken var en medveten taktik från arbetarrörelsens ledare för att nå ut till

arbetarna i en större omfattning. Genom att lyfta fram arbetarrörelsens andra krav i samband med nykterhetsfrågan skulle man legitimera kraven och i förlängningen skapa underlaget för att bilda ett arbetarparti. Sulkunen och Alapuro (1987, 144–148) lyfter fram att nykterhetsfrågan i sig hade kvalitéer som gjorde att arbetarna, som var huvudmålet för nykterhetsupplysningen, lärde sig tänka kritiskt om samhället. Genom rusdrycksstrejken skärptes det ideologiska tänkandet och alkoholfrågan kopplades till andra samhällseliga frågor. De metoder som rusdrycksstrejken förverkligades med – stora möten, demonstrationståg, bojkott och namninsamling – var även arbetarrörelsens kampformer. Med rusdrycksstrejken spreds kännedomen om dessa bland arbetarbefolkningen.

Hannu Soikkanen (1961, 66) kopplar även rusdrycksstrejken till bildandet av arbetarpartiet. Han lägger inte samma vikt på rusdrycksstrejken som Soikkanen och Sulkunen, men konstaterar ändå att den hade visat på massorganisationens styrka.

2.5 Nyktra arbetare

Nykterhet kan i alla fall inte enbart ha varit en täckmantel för att arbetarrörelsen skulle nå arbetarna. Nykterhet var ett ideal som omfattades av många arbetare. År 1896 hade arbetarföreningarna exempelvis tagit ställning för kommunernas förbuds rätt och börjat kräva absolut nykterhet av sina medlemmar (Sulkunen 1986, 210). Arbetarnas nykterhetsideal var inte heller alltid det samma som Nykterhetens vänners. Det fanns ett ideal om en nykter och frisk arbetare som kunde kämpa för sina klassrättigheter (Karisto, Takala & Haapola 1998, 168). Ronny Ambjörnsson (1988) har undersökt nykterhetsidealets betydelse för den framväxande klassmedvetenheten i Holmsund, en liten ort byggd kring ett sågverk på den norrländska kusten. Ambjörnsson visar hur den lokala nykterhetsföreningen och fackföreningarna växte fram tillsammans. Skötsamhet var ett ledord för arbetarna och innebar bland annat nykterhet. Till detta arbetarideal hörde även bildning. Arbetarna samlade ihop till ett eget bibliotek och läste böckerna. Även diskussionstillfällen ordnades. Vid dessa diskuterades exempelvis de lästa böckerna, men även andra frågor som berörde arbetarna. Genom diskussionerna lärde sig arbetarna debattera och agitera (Ambjörnsson 1988, 82). En-

ligt Ambjörnsson (1988, 72) fanns dock en skillnad mellan nykterhetsföreningens och fackföreningarnas syn på nykterhet. Den förra koncentrerades kring individen och individens förbättring medan den senare handlade om klassens intressen. I forskningsmaterialet kommer vi att delvis se en liknande uppdelning mellan borgerlig och socialistisk nykterhetsdiskurs i Finland.

Det finns även en annan arbetarkultur, som inte alls håller nykterheten som ideal. Den lyfter fram en arbetare som inte bryr sig om bildningen, nykterheten och skötsamheten, en egensinnig arbetare (Ruonavaara 1998, 47–49). Kari Teräs (2001, 317) beskriver exempelvis ett arbetarideal för hamnarbetare där hårt fysiskt arbete, slagsmål och superi utgjorde grunden. En liknande arbetarkultur i England har beskrivits av Paul Willis ([1977] 1983). För de engelska arbetarungdomar som han undersökte var alkoholen ett sätt att göra motstånd mot medelklassens ideal. Att supa kan också ses som en protest mot den borgerliga idén om självbehärskning (Ambjörnsson 1988, 244–245). Den skötsamme och den egensinnige arbetare kan ses som två idealtyper. Enligt Hannu Ruonavaara (1998, 47) var den skötsamme arbetaren främst den organiserade arbetarrörelsens ideal för arbetarna, medan den egensinnige arbetaren mer representerade en spontan arbetarkultur. De förra försökte kontrollera och styra de senare i riktning mot sitt eget ideal genom exempelvis nykterhetsföreningar. Även Ruonavaara (1998, 49) frågar sig om skötsamhetsidealet för arbetare ska ses som ett borgerligt ideal. Han svarar nekande på frågan genom att hänvisa till det radikala politiska patos som också ingick i skötsamhetsidealet. Det handlade om att väcka ett klassmedvetande och kunna försvara sina egna klassrättigheter framom att själv bli medelklass. Både egensinnigheten och skötsamheten kan alltså ses som olika strategier för arbetarna att hantera sin situation. I denna avhandling är det skötsamhetsstrategin som kommer att vara i fokus. Detta beror delvis på att den speciellt under 1890-talet var dominerande. I många länder har krogarna fungerat som samlingsplats för arbetarna där deras klassmedvetenhet kunnat växa fram (Ambjörnsson 1988, 244–245; Sulkunen 1986, 271). Enligt Irma Sulkunen (1986, 271) är situationen den motsatta i Finland där arbetarnas klassmedvetenhet och organisering i stor utsträckning vuxit fram i opposition mot krogarna.

3 Problemformulering

Tidigare diskuterade jag kort några teorier om ruddrycksstrejkens betydelse för arbetarrörelsen. Både Jukka Ahonen (2003) och Irma Sulkunen (1980; 1986) har diskuterat hur ruddrycksstrejken användes av arbetarrörelsens ledande personer för att samla arbetarna för att sedan kunna grunda ett landsomfattande arbetarparti. Ahonen framställer arbetarnas nykterhetsideal främst som en täckmantel för drivandet av andra arbetarfrågor. Sulkunens framställning är mer nyanserad och hon lyfter fram några olika aspekter för hur ruddrycksstrejken kan ses som ett introducerande av kampmetoder för arbetare. Båda framställer dock arbetarnas inställning till nykterheten som mer eller mindre instrumentell eller ett sätt att kunna driva sina ”egentliga” strävanden. Det är denna framställning jag vänder mig mot. Istället för att se nykterheten som instrumentell, vill jag undersöka hur den konstruerades på olika sätt.

Socialkonstruktionisterna Peter R. Ibarra och John I. Kitsuse (1993, 27–28) ifrågasätter om det över huvud taget är sociologers uppgift att bedöma samhällsmedlemmarnas uppfattningar om vad som är problematiskt. De förespråkar att sociologer enbart ska koncentrera sig på att se hur olika problem konstrueras som olika anspråk. Jag tycker dock att det kan finnas ett visst intresse i att också diskutera motiv, men anser att man bör vara försiktig med att göra allt för säkra bedömningar om samhällsmedlemmars moraliska motiveringar. Även om arbetarrörelsens handlingar i efterhand kan te sig som medvetna strategiska val behöver det inte vara så. Eftersom alkoholfrågan var en aktuell samhällelig fråga som många arbetare var involverade i, anser jag det konstigt att sätta citationstecken kring deras nykterhetssträvanden.

Sulkunen (1986, 226–236) lyfter i sin beskrivning av ruddrycksstrejken fram den debatt som fördes kring aktionen. Den-

na debatt behandlade bland annat förhållandet mellan nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen. Efter att ha läst de citat hon återgivit ansåg jag att det kunde vara mycket intressant att analysera debatten i mer detalj.

Diskursanalysen är en teori, och metod, som behandlar hur den sociala verkligheten konstrueras genom språket. Genom att analysera texter och uttalanden rekonstruerar forskaren diskurser. Diskurserna kan enkelt beskrivas som system av betydelser som bygger upp världsbilder. Min tanke är att genom en diskursanalys av debatten kring rusdrycksstrejken rekonstruera de diskurser som definierade nykterhetsfrågan. Istället för att göra antaganden om arbetarnas motiv vill jag undersöka hur de själva konstruerade sin världssyn i denna kontext. Eftersom olika diskurser möjliggör olika sociala handlingar är diskursiva förändringar nära förknippade med sociala förändringar.

I debatten kring rusdrycksstrejken ställdes huvudsakligen två diskurser mot varandra. Jag har i denna avhandling valt att beteckna dem som borgerlig respektive socialistisk diskurs. Dessa diskurser verkade inom det jag valt att kalla nykterhetens diskursordning. De olika diskurserna omfattar sinsemellan konkurrerande sätt att definiera centrala begrepp och frågeställningar. I min analys ska jag gå igenom hur de olika diskurserna gav sina egna definitioner och betydelser åt relevanta kunskapsobjekt.

Den hypotes jag ställt upp är att den socialistiska diskursen utmanade den hegemoniska borgerliga diskursen inom nykterhetens diskursordning och att detta fick sociala konsekvenser, som en radikaliserings av arbetarrörelsen. Detta ska inte tolkas som att enbart med andra ord beskriva den medvetna taktik som Ahonen och Sulkunen menar att arbetarrörelsen ägnade sig åt. Istället tolkar jag det som att det fanns en diskursiv skillnad i synen på nykterhet som manifesterade sig i debatten. Min forskningsfråga blir således följande: *Hur konstruerades den borgerliga respektive den socialistiska diskursen inom nykterhetens diskursordning?* Denna fråga skall jag försöka besvara med speciell hänsyn till Irma Sulkunens påstående om att rusdrycksstrejken fungerade som en kanal för att sprida arbetarrörelsens kampmetoder.

4 Diskursanalys

4.1 Diskursanalysens grundpremiss

Diskursanalys är ett helt paket, säger Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000, 10). Med detta avser de att diskursanalysen inte enbart är en metod för analys utan en teoretisk och metodologisk helhet som innefattar filosofiska grundantaganden, teori och metod. Alla dessa tre delar hänger ihop och behövs för att diskursanalysen ska vara meningsfull. Diskursanalysen är trots detta inte bara *en* teori och metod, utan det finns en mängd olika varianter som betonar olika saker både teoretiskt och metodologiskt. Det gemensamma för de olika diskursanalyserna är att de bygger på en socialkonstruktionistisk grund (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 11). I likhet med diskursanalysen är inte heller socialkonstruktionismen ett enda teoretiskt perspektiv, utan det finns olika versioner även av den. Den gemensamma grunden för socialkonstruktionismen är att all kunskap anses vara socialt konstruerad. Detta innebär inte att den empiriska verkligheten inte skulle existera. Vivien Burr (1995, 2–5) har specificerat fyra grundpremiss som hon anser delas av alla socialkonstruktionistiska perspektiv. Det första är en kritisk inställning till självklar kunskap. Socialkonstruktionisterna anser att ingen kunskap i sig kan tas för given och sägas exakt representera verkligheten bortom vår förståelse av den. Detta innebär att all form av kunskap kan bli ifrågasatt och analyserad som sociala konstruktioner, även det vi i vår vardag tar mest för givet. Den andra premisen är att all kunskap, enligt socialkonstruktionisterna, är historiskt och kulturellt specifik. Detta beroende på att kunskapen skapas i specifika historiska tider och kulturella miljöer. Socialkonstruktionismen har en relativistisk syn

på sanning. Den tredje premisen är att kunskap upprätthålls i sociala processer. All kunskap är inte enbart socialt konstruerad, det är även i de sociala processerna som kunskapen upprätthålls och reproduceras. Språket är en form av interaktion mellan individer där kunskapen upprätthålls. Den fjärde premisen är att det finns ett samband mellan kunskap och sociala handlingar. Sociala handlingar bygger på kunskap om omvärlden. En viss typ av kunskap möjliggör en viss uppsättning sociala handlingar.

Ett socialkonstruktionistiskt perspektiv skiljer sig från den positivistiska eller objektivistiska vetenskapstraditionen i sin syn på kunskap. Eftersom all kunskap är socialt konstruerad och beroende på den historiska och sociala kontexten blir sanning ett problematiskt begrepp. Enligt socialkonstruktionismen är det inte heller möjligt att producera kunskap som skulle vara en objektiv sanning om verklighetens beskaffenhet. Socialkonstruktionismen är därför i grunden antiessentialistisk och antiobjektivistisk, dvs. att kunskap inte avspeglar verkligheten som den *egentligen* är, utan att olika kunskaper representerar olika perspektiv och att kunskapen också bidrar till att konstruera verkligheten (Burr 1994, 5–6).

Diskursanalysen kan förstås som en sorts socialkonstruktionism, dock inte den enda. Diskursanalysen delar också de tidigare uppräknade premisserna för socialkonstruktionismen. Det specifika för diskursanalysen är dock dess fokus på språkets roll i konstruktionen av verkligheten. De diskursanalytiska perspektiven bygger på strukturalismen och post-strukturalismen i den mån att det är genom språket människor tilldelar saker betydelser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 15–18). Ovan konstaterades att kunskap inom socialkonstruktionismen inte uppfattas som direkt återspeglning av en objektiv verklighet. Det samma gäller språket. Tvärtom säger diskursanalytikern, är det genom språket som verkligheten konstrueras och blir meningsfull (Börjesson & Palmblad 2007, 9–10).

Om socialkonstruktionismen och diskursanalysen ifrågasätter den traditionella synen på kunskap, hurudan är då synen på den vetenskapliga analysens sanningsanspråk? Genom den relativism dessa teorier medför problematiseras sanningsanspråket, men betyder det att vetenskapen bara blir en bland många möjliga beskrivningar? Ja, på sätt och vis blir det en konsekvens av teorin.

Vetenskapen, också diskursanalysen, ställer dock upp vissa regler för skapandet av kunskap och i förhållande till dessa regler kan vetenskapens resultat bedömas (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 153–154). Reglerna är i och för sig också sociala konstruktioner och kan förändras över tid. Viktiga regler för diskursanalysen är genomskinlighet i förhållande till material och teori samt tydlighet med kontext och perspektiv. Sist och slutligen är det ändå läsarna som bedömer forskningens trovärdighet. Karl Mannheims ([1936] 1960, 270–271) kunskapsociologi kan också fungera som ett pragmatiskt svar på frågorna. Även om inget perspektiv är heltäckande är vissa perspektiv mer givande än andra.

En acceptans av en mångfald av perspektiv behöver inte heller ses som en svaghet, utan kan istället tolkas som en styrka. Den enskilda diskursanalytiska undersökningen syftar inte till att ge en heltäckande bild av något fenomen, men kan däremot ge en mer nyanserad bild av det. Kunskapen om fenomenet kan vidare utvidgas och kanske förändras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 153–154).

4.2 Vad är en diskurs?

Ovan beskrev jag kort de premisser som diskursanalysen som teori vilar på, utan att närmare gå in på vad en diskurs egentligen är. Vad är då en diskurs? Begreppet har inte en fastslagen definition som skulle godtas av alla diskursanalytiker. Därför ska jag lyfta fram några olika definitioner av vad en diskurs kan anses vara. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000, 7) framhåller att det finns flera definitioner på diskurs, men ger sedan följande definition; ”diskurs är *ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)*” (original kursivering). Arja Jokinen, Kirsi Juhila och Eero Suoninen (2004b, 26–27) definierar diskurser som ”*enhetliga system av regelbundna betydelse-relationer som byggs upp i sociala handlingar och som samtidigt konstruerar social verklighet*” (original kursivering, min översättning). I något som inte egentligen är en definition på diskurs, men ändå säger något väsentligt om vad diskurser är, beskriver Mats Börjesson och Eva Palmblad (2007, 12) diskurser så här: ”*Diskurser är då inte bara vad som sägs i olika sammanhang, utan också vad som gör det möjligt att säga det*” (original kursivi-

vering). Alla dessa tre citat säger något om vad en diskurs är. I det första citatet kopplas kunskapen om omvärlden och språket ihop i diskursbegreppet. I det andra citatet förklaras kopplingen lite mer ingående. I båda de första definitionerna framkommer också diskursens varaktighet. Diskurser går att definiera som bestämda diskurser och kan till och med ses som regelbundna system. Att kunskapen är socialt konstruerad betyder inte att den skulle vara helt flyktig och att det skulle vara fritt fram att konstruera om som man själv tycker. Det samma gäller språket. Att språkets betydelser inte är evigt fastslagna och exakta representationer av den objektiva verkligheten betyder inte att man kan använda det hur som helst. Kunskap, språk och diskurs har alla en viss beständighet och ingen enskild individ kan hur som helst förändra dessa.

Vad är då förhållandet mellan kunskap och diskurs? I det tredje citatet lyfts detta samband fram. En diskurs kan sägas vara det språkliga (och möjligtvis även icke-språkliga) uttrycket av en viss kunskap. Men enligt skribenterna är diskursen inte enbart det som sägs utan hela den bakomliggande kunskapen. Det är genom olika diskurser människors tänkande och handlande får sin form och meningsfullhet (Börjesson & Palmblad 2007, 12).

Om diskurser endast ska ses som språkliga praktiker bland andra sociala praktiker eller om alla praktiker bara är olika delar av en diskurs finns det olika åsikter om. Var gränsen mellan diskursiva och icke-diskursiva praktiker går är ingen självklarhet. Även de diskursanalytiker som gör skillnad mellan diskursiva praktiker och andra sociala praktiker, anser att det föreligger ett dialektiskt förhållande mellan dessa (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 13, 25–27). Detta innebär att diskurser alltid påverkar den sociala verkligheten.

Vilka olika diskurser finns då? Denna fråga går det inte att svara på. Diskurser är i sig inga objektiva fakta, utan analytiska kategorier konstruerade av forskare. Vilka diskurser en forskare väljer att konstruera och dekonstruera är beroende på dennes forskningsintresse. Olika diskurser kan också i sin tur delas upp i andra diskurser och gränsdragningen mellan olika diskurser är inte alltid entydig (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 136–137).

4.3 Ideologi, hegemoni, makt och kamp

Inom marxismen finns ett begrepp som liknar diskursbegreppet, nämligen ideologi. Ideologibegreppet är förknippat med tanken om falskt medvetande (Engels 1893). Det falska medvetandet implicerar att människor inte kan uppfatta sina egentliga motiv för sina handlingar. Ideologi är då den kunskap som förvränger individernas syn på verkligheten. Ideologin maskerar och förvränger de verkliga relationerna i den styrande klassens intresse. Ideologi kan jämföras med en diskurs som dominerar samhället. Ideologibegreppet i sig är problematiskt ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv eftersom det bygger på antagandet om att det finns ett sätt att beskriva verkligheten oberoende av förvrängande ideologi. Genom ideologibegreppet lyfts dock kopplingen mellan diskurs och makt fram. Enligt Catharina Thörn (2007, 70–72) kan ideologibegreppet belysa ideologiska eller politiska dimensioner också i sådant som framstår som naturligt och självklart.

Ideologibegreppet kan kritiseras för att det framhåller att det finns en ideologisk dominerande kunskap och icke-ideologisk (dvs. av samhälleliga intressen oberoende) kunskap. Det finns dock ett annat marxistiskt begrepp som kopplar ihop makt och kunskap, nämligen hegemoni. Hegemoni är ett begrepp som förknippas med Antonio Gramsci och har påverkat diskursanalysen. Till skillnad från den klassiska marxistiska samhällssynen med basen som överbyggnadens determinant ger Gramsci (1967) det kulturella en viss autonomi. Hegemoni innebär att en dominerande klassideologi och världsbild godtas också av de dominerade klasserna. Det finns dock en möjlighet för de dominerade att skapa en mothegemoni och därigenom utmana hegemonin. Ur ett diskursanalytiskt perspektiv kan hegemonin och mot-hegemonierna ses som olika diskurser. I diskursanalysen kallas ofta den dominerande diskursen för hegemonisk. Den hegemoniska diskursen representerar då den kunskap som framstår som självklar under den tid den dominerar (Thörn 2007, 70–72). Hegemonibegreppet kan alltså inom diskursanalysen användas för att beskriva maktförhållanden mellan olika diskurser.

De marxistiska ideologi- och hegemonibegreppen kopplade ihop diskurs med makt. Eftersom det är genom diskurser som omvärlden får sin betydelse och diskurser sätter upp gränser för det som är tänkbart är diskurs och makt nära förbundna med

varandra. Makt ska också här förstås i positiv bemärkelse. Det är genom diskursernas betydelsegivande funktioner som olika sociala handlingar blir möjliga. Samtidigt som vissa bilder av världen blir tänkbara och vissa handlingar möjliga är det alltid andra diskurser som trängs undan. Det samma gäller vem som kan uttala sig i olika frågor. Även om alla skulle kunna uttala sig i en viss fråga är det bara vissa uttalanden som uppfattas som trovärdiga (Börjesson & Palmblad 2007, 12). Makt inom diskursanalysen ses inte som en personlig resurs utan som något som produceras i sociala handlingar (Jokinen & Juhila 2004, 75).

Diskurser är, trots att de vid en given tidpunkt framstår som stabila, inte orubbliga. Diskurser kan också utmanas och bli förpassade till historien. Diskursernas innehåll kan förändras. En orsak till att det sker förändringar är att det mellan diskurserna råder en så kallad diskursiv kamp (Börjesson & Palmblad 2007, 13). Även en hegemonisk diskurs kan komma att bli utmanad av en annan diskurs. Den diskursiva kampen kan ta sig olika former, men i grunden handlar den alltid om att få sin egen världsbild accepterad. Olika diskurser kan dock samexistera och då ge olika betydelse åt samma sak, så att betydelse inte utesluter varandra. En diskurs kan också söka sin legitimitet i en annan diskurs.

Då man talar om diskurser är det lätt att fastna i en beskrivning av diskurser som strukturer som styr det mänskliga livet. Modern sociologi handlar dock om att försöka överbygga och förklara förhållandet mellan struktur och meningsfullt aktörskap. Vissa teorier om diskurs får diskurserna att framstå som levande väsen som styr människorna. Ett sätt att komma förbi detta är att se diskurs som både struktur och praktik (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 76). Diskurserna sätter förvisso gränser för vad som är möjligt att säga och göra, men även diskurserna uppstår i sociala handlingar och är social handling. Det går även att knyta till diskursiva förändringar. Utan aktörskapet skulle det vara svårt att kunna förklara varför det sker förändringar i diskurser, dessa skulle kunna reproducera sig själva om och om igen. Men om man ser diskursen även som en praktik kan man tänka sig att förändringar sker genom människors kreativa användning av diskurser. Nya betydelser uppstår genom att människor förhandlar fram dem.

4.4 Diskurser på olika nivåer

Mats Börjesson och Eva Palmblad (2007, 13–16) gör skillnad på vad de kallar stora och små diskurser. De stora och små diskurserna kopplar de till olika inriktningar inom diskursanalysen. De stora diskurserna är diskurser som har en stor räckvidd både i tid och i inflytande. En stor diskurs är inte knuten till en enskild plats eller institution. De stora diskurserna produceras och reproduceras i en mängd olika sammanhang. Som exempel på en stor diskurs nämner Börjesson och Palmblad hälsa. De små diskurserna kopplas däremot till specifika lokala händelser där mening produceras. Man fokuserar på den direkta interaktionen mellan individer i specifika situationer och hur verkligheten konstrueras i dem. Ett exempel som Börjesson och Palmblad nämner är besök hos doktorn. Om man ser på de stora eller små diskurserna handlar om vilket fokus man har som forskare. Jag skulle hävda att stora och små diskurser kan vara olika sidor av samma mynt. För att jämföra de exempel Börjesson och Palmblad ger, kan man säga att interaktionen vid ett läkarbesök påverkas av den stora hälsodiskursen, samtidigt som den även ger upphov till de små diskurser som har att göra med besökets konkreta sammanhang. De stora diskurserna måste produceras i en mängd olika lokala situationer, som av forskaren kan ses som små diskurser.

I denna avhandling ska jag konstruera diskurser på en mellannivå. Jag kallar det mellannivå för att de diskurser jag ska rekonstruera gäller en specifik frågeställning. Diskurserna jag konstruerar på den så kallade mellannivån har dock kopplingar till större diskurser som har en större räckvidd i tid och rum. De stora diskurserna sätter gränser och ger färdiga tolkningar åt en del fenomen som behandlas av diskurserna på mellannivån. Samtidigt konstruerar diskurserna på mellannivå egna betydelser i frågor som de stora diskurserna inte behandlar. Diskurserna på mellannivå är inte så specifika och situationsbundna som de små diskurserna.

4.5 Diskursanalys som metod

I början av kapitlet nämnde jag att Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000, 10) beskriver diskursanalysen som ett helt paket. Detta innebär att diskursanalysen innehåller fi-

losofiska grundpremissor, teori och metod. Ovan har jag främst diskuterat grundpremisserna och teorin. Nu är det dags att se lite närmare på diskursanalysens metoder. Metoderna för diskursanalysen kan härledas från teorin. Eftersom diskursanalysen säger att kunskapen om omvärlden konstrueras i språket, utgör användningen av språket diskursanalysens material. Så långt är de flesta diskursanalytiker överens. På vilken nivå som man behandlar språket och hurdana språkliga uttryck som sedan analyseras varierar mellan olika inriktningar; ovan diskuterades exempelvis skillnaden mellan stora och små diskurser. De språkliga uttryck som ska analyseras kan hittas på många olika ställen. Man talar ofta om texter i diskursanalysen. Text inom diskursanalysen kan betyda en mängd olika saker och någon egentlig begränsning för vilka texter man analyserar finns inte. Det viktiga är att det är i texterna betydelse skapas. Det är inte heller enbart skriven text eller muntlig interaktion som kan analyseras. Även bilder är ett vanligt material för diskursanalytiker (Börjesson & Palmblad 2007, 16–19).

Hur kan man då identifiera en diskurs i ett material? Eftersom diskurser är system av betydelser, är det betydelsena man är ute efter att finna. Man försöker därför i sitt material hitta sinsemellan liknande betydelsekonstruktioner. De enskilda betydelser som kan tolkas som hörande tillsammans bildar därefter en diskurs (Jokinen & Juhila 2004, 80). Man utgår alltså från de enskilda utsagorna för att identifiera de sammanhängande diskurserna. Samtidigt kan det vara svårt, för att inte säga omöjligt, att hitta olika diskurser ur materialet om man inte känner till kontexten. Därför krävs det att man har en bra förståelse av den kontext som materialet och diskurserna producerats i. En annan orsak för att göra en kontextualisering är att ge en bakgrund åt de tolkningar man gör av diskursen (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004b, 30). Ett hjälpmedel vid arbetet är den sociologiska teorin. Genom tidigare forskning kan man hitta intressanta diskurser och möjligtvis se hur de konstrueras i andra sammanhang. Man kan även hålla sig kritisk till de tolkningar som gjorts om vissa diskurser och komma med sina egna tolkningar. Vilken den rätta tolkningen är finns det inget slutligt svar på. Det är snarare så att diskursanalysen välkomnar många tolkningar (Börjesson & Palmblad 2007, 18).

Även om diskursanalysen också innefattar en viss syn på metod är denna inte huggen i sten. Det är snarare så att det råder en öppen syn på hur man gör sin analys. Det råder också skillnader på hurudana verktyg som erbjuds inom diskursanalysens olika inriktningar. Vissa teorier erbjuder nästan inga konkreta verktyg för analysen, medan andra ger en mängd olika verktyg och till och med ställer en minneslista för de olika stegen i analysen (t.ex. Winther Jørgensen & Phillips 2000, 81, 139–141). Samtidigt säger Norman Fairclough (1992, 225), som är en diskursanalytiker som utvecklat verktyg, att det inte finns någon ritning man kan följa för att göra diskursanalys. Han skriver att varje diskursanalys kräver sitt eget angreppssätt beroende på frågan man är intresserad av och materialets karaktär. Minneslistan är enligt honom endast riktgivande. En liknande pragmatism tycker jag mig finna i en stor del av den diskursanalytiska litteratur jag läst. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000, 131–154) föreslår exempelvis kombinerad av olika diskursanalytiska metoder för att bygga på de starka sidorna hos olika perspektiv. Arja Jokinen, Kirsi Juhila och Eero Suoninen (2004a, 13) föreslår att man inte ska se på deras bok om diskursanalys som en kokbok där man följer ett recept, utan snarare som en verktygslåda från vilken man kan plocka ut de verktyg man behöver. Viktigare anser de vara att sätta sig in i sitt material grundligt och följa det. Jag har också valt att i min analys använda mig av verktygslådsmodellen. Jag ska nedan beskriva några av de centrala teoretiska verktygen, dvs. för analysen viktiga begrepp, jag använt mig av.

4.6 Diskursanalytiska verktyg

Diskursordning är en tematisk avgränsning, kring till exempel en social institution, inom vilken det förekommer flera diskurser. Inom diskursordningen kan exempelvis olika diskurser sinsemellan kämpa om att få definiera viktiga begrepp. Sådana diskursordningar kan definieras som instabila. Om diskurserna inom en diskursordning är överens är den stabil (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 134–139). Att inrikta sig på studiet av en bestämd diskursordning är ett sätt att begränsa undersökningen och också ett bra hjälpmedel för att kunna identifiera centrala diskurser.

Artikulation är ett begrepp som ingår i Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteori. Artikulation betecknar alla prak-

tiker som skapar relationer mellan olika element inom diskursen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 35). Genom artikulation försöker man styra betydelsen och förståelsen av olika begrepp i önskad riktning genom att de sätts in i en specifik kontext. I analysdelen kommer jag att använda artikulation för att beteckna de olika uttalandena som försöker ringa in alkoholfrågan i enlighet med någon av diskurserna. Det handlar då om grundstenarna i den argumentation som förs och där man gör anspråk på att definiera vad nykterheten och alkoholfrågan gäller.

Intertextualitet och *interdiskursivitet* är två begrepp utvecklade av Norman Fairclough (1992, 101–136) och är användbara för en undersökning av diskursiva förändringar. Intertextualitet betyder att texter alltid bygger på tidigare texter. Om en text direkt hänvisar till en annan text är det frågan om *manifest intertextualitet*. Interdiskursivitet, som är en form av intertextualitet, syftar till användningen av andra och nya diskurser i en diskursordning. Intertextualitet bidrar till reproduktionen av hegemoniska diskurser, men kan även bidra till förändring. Speciellt interdiskursivitet kan ses som ett tecken på att diskursordningen håller på att förändras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 77).

Norman Fairclough (1992, 137–199) ger verktyg för textanalys. Här följer några som jag använder i avhandlingen. *Modalitet* beskriver med vilken hängivenhet ett påstående uttrycks. Ett förhållande kan exempelvis beskrivas som ett objektivet faktum, men den påstådda sanningshalten kan även sänkas i varierande grad genom användning av olika ord som sannolikt, troligtvis eller kanske. *Transitivitet* beskriver hur handlingar och processer kopplas till subjekt och objekt. Det kan exempelvis handla om vilka verb som väljs eller vem handlingen tillskrivs. *Metaforer* används i många olika sammanhang för att skapa betydelser. Vilka metaforer som används och hur dom används är viktiga delar i diskurser. Man kan även analysera hur *argumentation* i olika frågor förs. I argumentation uttrycks många olika betydelser, samtidigt kan också nya betydelser skapas.

Stil är ett verktyg som Peter R. Ibarra och John I. Kitsuse (1993, 49–53) förespråkar då man studerar konstruktionen av sociala problem. Ibarra och Kitsuse är inte uttalade diskursanalytiker, men har utvecklat ett socialkonstruktionistiskt perspektiv på sociala problem och förespråkar språklig analys. Stil syftar på

den språkliga stilen med vilken olika uttalanden görs. Olika stilar används för att påverka mottagarna. De kan kopplas till olika diskurser och är i stor utsträckning betydelseskapande. Några av de stilar Ibarra och Kitsuse exemplifierar med är *vetenskaplig* och *komisk*. Den vetenskapliga stilen kännetecknas av formellt och exakt språkbruk, medan den komiska stilen går ut på att presentera argument med hjälp av humor.

5 Materialinsamling

Med rusdrycksstrejken åren 1898–1899 som utgångspunkt har jag försökt samla in så mycket relevant material som möjligt. Det empiriska material jag sökte efter skulle ha anknytning till mina två centrala teman, arbetarfrågan och nykterhetsfrågan. Den debatt jag varit mest intresserad av är sådan där frågornas relation till varandra diskuteras, t.ex. vad betyder nykterhet för arbetarklassen?

För att hitta relevant material använde jag mig av tre olika metoder. För det första utgick jag från Irma Sulkunens (1986) redogörelse av debatten kring rusdrycksstrejken i hennes bok *Raittiusliike kansallisuskontona* (Nykterhetsrörelsen som nationalreligion). Genom hennes hänvisningar har jag hittat flera intressanta artiklar. Som andra metod gick jag igenom tidningar som kunde innehålla intressanta artiklar. De viktigaste var *Työmies* som var arbetarrörelsens ledande tidning, *Kylväjä* som utgavs av Nykterhetens vänner och var en veckotidning och *Juomalakkolehti* som var rusdrycksstrejkens egna tidning och kom ut som bilaga till *Kylväjä*. *Työmies* utgavs en gång i veckan under 1898, men från och med 1899 kom den ut varje vardag. Detta arbetssätt är tidskrävande, men gör det möjligt att hitta material som tidigare förbisetts i forskningen. En annan fördel med denna metod är att jag fick en bättre möjlighet att kontextualisera händelserna och få en djupare kännedom om tiden för händelserna. Genom att bläddra i tidningen *Työmies* såg jag vilka andra frågor som var centrala för arbetarrörelsen i slutet av 1800-talet. Den tredje metoden jag använt är att jag sökt i Historiska tidningsbiblioteket, som är en del av Nationalbibliotekets digitala samlingar. Där finns ett stort antal dagstidningar från så tidigt som 1770 i digitalt format. Möjligheten att med sökmotorn söka bland tidningarnas artiklar var givande för mitt arbete med materi-

alinsamling. Med rätt sökord (t.ex. rusdrycksstrejk, wäkijuomalakko, nykterhet och arbetarklass) hittade jag många intressanta artiklar. Det går relativt snabbt att söka och sökningen begränsas inte till ett fåtal källor.

Förutom *Työmies*, *Juomalakkolehti* och *Kylväjä* är materialet ur följande tidningar: *Aamulehti*, *Hangö*, *Hufvudstadsbladet*, *Tampereen Sanomat*, *Uusi Suometar* och *Wasabladet*. Dessa tidningar är borgerliga, men artiklarna hämtade ur dem hör inte alla till den borgerliga diskursen. På tidningarnas insändarsidor kunde även socialistiska röster höras. En förteckning över alla citerade artiklar finns i bilaga 1.

Vid alla former av sökning sker en snöbollseffekt, det vill säga möjlighet att hitta fler källor. I artiklarna hänvisas exempelvis till tidigare inlägg i debatten eller relevanta händelser så som möten och demonstrationer. Genom att läsa artiklarna stöter man också på ord som kan fungera som sökord. Detta är speciellt värdefullt då språket förändrats en del sedan 1890-talet. Ett exempel på detta är det svenska ordet rusdrycksstrejk, som förekommer med lite olika stavningsvariationer i olika artiklar.

Först samlade jag ihop en stor samling texter där rusdrycksstrejken, arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen behandlades. Till materialet hörde insändare, ledare, nyhetsartiklar, mötesreferat och nedskrivna tal. Sedan läste jag texterna och plockade ut de intressantare texterna. Ur dessa plockade jag å sin tur ut de intressantaste delarna. Analysen innebar att läsa om texterna många gånger.

En del av texterna var på finska och jag var då tvungen att översätta de citerade delarna. Jag försökte hålla översättningarna så lika originalcitaten som möjligt, men var ibland tvungen att ändra på ordföljden. Alla ord är inte heller direkt översättbara. Jag använde också språkbruket i de svenska citaten som modell för översättningarna vilket också hjälpte med formuleringar och översättningar. De finska citaten finns i original i bilaga 2.

6 Två syner på nykterhetsfrågan

6.1 Utgångspunkter för analysen

Materialet för denna undersökning är den debatt om rusdrycksstrejken som kom igång på allvar under våren 1898 och ebbade ut ett drygt år senare. Denna debatt visar det jag kallar nykterhetens diskursordning. Nykterhetens diskursordning är den uppsättning av diskurser som kommer till uttryck då nykterhet diskuteras. I min analys av denna diskursordning ska jag koncentrera mig på att definiera de centrala diskurserna. Jag är intresserad av hur dessa diskurser används. Står de i konflikt med varandra eller samexisterar de? Eftersom materialet är en debatt kommer självfallet olika åsikter att uttryckas. Men vilka diskurser aktiveras i de olika inläggen? Kan meningsmotståndare använda sig av samma diskurs och hur sker detta då? I min analys har jag bestämt mig för att även i en viss utsträckning nämna och emellanåt kommentera aktörerna, det vill säga de som gör uttalandena i debatten. Detta för att visa hur de aktivt använder diskurser för t.ex. identitets- och gruppskapande.

6.2 Den borgerliga diskursen

I början av 1898 blev frågan om förhållandet mellan arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen ett allt mer aktuellt diskussionsämne i Finland. Då frågan planerades att tas upp för diskussion vid ett allmänt arbetarmöte beslöt Axel August Granfelt, den dåvarande ordföranden för den stora landsomfattande nykterhetsorganisationen Nykterhetens vänner, att delta i diskussionen med en insändare värd till allmänheten. Vid den här tidpunkten hade rusdrycksstrejken ännu inte inletts, men det hade kommit ett förslag om en sådan och arbetar- och fackföreningar hade börjat

diskutera möjligheten av att genomföra en sådan. Han inleder insändaren med att i rask takt avfärda hela frågeställningen som enkel:

Någon invecklad fråga är den i sanning icke, den är tvärtom en af de enklaste, som kunna förekomma. Nykterhetsfrågan såsom sådan rör visserligen också icke ensamt arbetareklassen. Den rör tvärtom alla folk-klasser (*Hufvudstadsbladet* 40, 11.2.1898 s.6)¹

Granfelt tar här ställning mot en uppfattning om nykterhet som klassfråga: nykterhet är något som berör alla samhällsklasser. Att samhället skulle gå att indela i klasser ifrågasätts däremot inte. Klass som begrepp har en mycket central plats i den socialistiska diskursen, men verkar vid den här tiden vara allmängods och används i alla inlägg i debatten. Det är kanske inte så konstigt i sig, då debatten handlar särskilt om arbetarklassens förhållande till nykterhet. Den borgerliga diskursen använder även den klassbegreppet, vilket förstås inte betyder att begreppets betydelse var fastslagen. Hur man positionerar sig i förhållande till begreppet är ett centralt karaktärsdrag för diskursen. Granfelt fortsätter i insändaren att diskutera arbetarnas särskilda förutsättningar.

En vanlig arbetare har fått blott en bristfällig uppfostran, har inga ärfda kapital och måste därför lita endast på sin hälsa, sina kroppskrafter och sin förmåga att i andligt afseende utveckla sig. [...]

Arbetaren har icke råd att dricka. Han står på ett af samhällets lägre trappsteg, och om han ej med kraft sträfvar framåt, förblir han där han är eller sjunker ännu lägre till de s.k. "hamnbusarnes" ståndpunkt, som är föraktad och förtjänt af förakt. (*Hufvudstadsbladet* 40, 11.2.1898 s. 6)

I de här textstyckena ser vi Granfelt beskriva arbetaren som den Andre. Granfelt själv är ingen arbetare, men han positionerar sig själv som en som kan uttala sig om deras förhållanden. Han anser sig kunna bedöma kvaliteten på arbetarnas uppfostran. Arbetaren har en mycket lägre position än Granfelt själv² och arbetaren befinner sig inte alltför långt från hamnbusarna som i sin tur är förtjänta av förakt. Granfelt använder sig även av metaforen om samhället som trappa, en metafor som ofta användes i den socialistiska diskursen för att beskriva de ojämlika maktförhållandena. I den socialistiska diskursen är målet att jämna ut eller

1 Hänvisningarna till de citerade artiklarna följer följande mönster: Tidningens titel; tidningens löpande nummer; datum; sidnummer.

2 I likhet med V. J. v. Wright och N. R. af Ursin tillhörde Granfelt adelsståndet.

avskaffa trappan. Granfelt däremot anser det vara arbetarnas sak att med egen kraft kämpa sig uppför denna, vilket möjligtvis kan tolkas som en dåtida version av "the self-made man". Ansvaret att utveckla sin position och sin andlighet läggs på arbetarna själva och detta bör ske på trappans villkor. "Arbetaren" står i singular, till skillnad från att tala om dem som en grupp eller klass. Samtidigt som Granfelt skriver om den typiska arbetaren individualiserar han begreppet. Granfelt är även medveten om den socialistiska diskursens inflytande, vilket vi kan se i följande citat.

Vi ha visserligen nu en ny riktning i samhället. Dess män fordra mycket af andra, men intet af sig själfva. Arbetsklassen, heter det, lider förtryck af de andra klasserna; nya politiska förhållanden, nya moraliska grundsatser, måhända; äfven som ett annat aflöningsystem skulle förbättra tillståndet. Jag för min del tror icke, att man på denna väg vinner mycket. [...]

Likaledes tror jag icke, att politiska omhvälfningar, af hvad slag de vara må, i afsevärd mån kunna invärka på arbetarens ställning. (*Hufvudstadsbladet* 40, 11.2.1898 s.6)

Den nya riktningen i samhället är utan tvekan arbetarrörelsen eller socialismen. Riktningens huvudteser beskrivs kort och avfärdas lika snabbt. Detta sker delvis genom att lägga in den lilla bisatsen "heter det" i meningen. I Faircloughs kritiska diskursanalys representerar den här typen av framställande en viss *modalitet*, nämligen den som han kallar en *hedge*³ (Fairclough 1992, 158–162). Hedgen ifrågasätter sanningsvärdet i påståendet om förtryck. Granfelt uttrycker också skepsis mot möjligheten att nå de önskade resultaten. En konservativ inställning till alla "politiska omhvälfningar" är även ett inslag i den borgerliga diskursen. En noggrannare analys av den borgerliga diskussionen kunde dela in den i flera diskurser, vilka kan vara sinsemellan motstridiga. En enkel indelning kunde bygga på en konservativ och en liberal diskurs. För denna studie har jag valt att bara konstruera en allmän borgerlig diskurs, då jag främst är intresserad av motsättningarna mellan den borgerliga och socialistiska diskursen.

Kopplingen mellan arbetarrörelsen och nykterheten då? I citatet nedan ser vi hur Granfelt vill ordna nykterhetens diskurs-

3 Jag har i texten använt det engelska ordet hedge vilket även Winther Jørgensen & Phillips (2000) har gjort. Förslagsvis kunde man på svenska använda ordet gardering istället.

ordning och speciellt visa var den socialistiska diskursen hör hemma.

Nykterhet och ihärdighet, de föra framåt, och därför håller jag före, att arbetarerörelsen och nykterhetsrörelsen stå i det förhållande till hvarandra, att i samma mån som arbetarerörelsen godkänner och antager nykterhetsrörelsens grundsatsar och arbetarne följa desamma, i samma mån har arbetarerörelsen framgång och vinner alla samhällsklassers erkännande; men ju mer nykterheten åsidosattes och tidsandans allehanda irrbloss få insteg, åstadkommes därmed endast oro och missnöje samt föga nytta och tillfredsställelse för arbetareklassen själf. (*Hufvudstadsbladet* 40, 11.2.1898 s.6)

Här uttrycker Granfelt den syn på förhållandet mellan nykterheten och arbetarrörelsen som kom att vara den dominerande bland den borgerliga grupperingen under hela debatten. Det är nykterheten i sig som är det viktiga och det är först och främst genom den som sociala och ekonomiska framsteg kan nås. Nykterhetsrörelsen går före arbetarrörelsen både i viktighet och i nyttighet, till den grad att den förra är den senares absoluta förutsättning att nå framgång. Det Granfelt på konservativt manér avfärdar som "tidsandans irrbloss" tolkar jag som den socialistiska ideologin och diskursen. Han ställer även dessa "irrbloss" i konflikt med nykterheten, då den ena skulle åsidosätta den andra. Intressant är också att Granfelt skriver att arbetarklassen kan vinna de övriga samhällsklassernas erkännande, vilket implicerar att det är något den inte har men behöver. Granfelts syn sammanfattas kort i följande två citat.

För arbetaren är nykterhet ett villkor för hvarje framsteg. Henne förutan är hvarje sträfvan framåt alldeles fåfång. [...]

Nykterhetsrörelsen är ett af de viktigaste villkoren för arbetarerörelsens framgång. (*Hufvudstadsbladet* 40, 11.2.1898 s.6)

A.A. Granfelts insändare har här fått fungera som en ingång till den borgerliga diskursen i nykterhetens diskursordning. Vi ska nu i nästa steg göra en lite noggrannare analys av denna diskurs. Vi ska se hur den i olika texter positionerar sig kring olika frågor och begrepp som är centrala i denna diskursordning.

6.2.1 Artikulationer i den borgerliga diskursen

Som vi sett i Granfelts insändare var klass inget tabubelagt ämne i den borgerliga diskursen heller. Det viktiga är dock att se hur de olika diskurserna ger olika betydelse åt samma begrepp.

Diskursordningen kan ses som resultatet av en kamp för att få definiera de viktiga begreppen och därigenom kunna vinna en hegemonisk ställning. Då det gäller synen på klass är en viktig skiljelinje den gällande konflikt eller fredlig samexistens.

I det som jag valt att kalla nykterhetens diskursordning är naturligtvis nykterheten i sig ett mycket centralt begrepp. Då klass som begrepp var en del även i den borgerliga diskursen behövde den även positioneras i förhållande till nykterheten. Hur dessa två begrepp diskursivt samordnas är en central fråga för denna diskursordning. Olika begrepp i en diskurs får sin betydelse genom att deras förhållande till varandra definieras, dvs. artikulation. Jag ska nu visa på några centrala artikulationer som kommer upp i debatten och positionerar begreppen i förhållande till varandra. Dessa artikulationer är delvis överlappande och att skilja dem från varandra är ett analytiskt grepp som jag använder.

Den första artikulationen är nykterheten som ett rent ideal som inte bör beblandas med andra frågor. Följande citat är taget ur ett referat av det första allmänna mötet för rusdrycksstrejken. Under detta möte möttes de borgerliga och socialistiska i samtal och vissa av frågorna ledde till öppen konflikt. Numerärt var mötet dominerat av arbetarfalangen, men även många centrala personer från Nykterhetens vänner var närvarande.

Dr A. A. Granfelt trodde sig i referentens framställning märka någon materiell tendens. Enligt talarens åsikt borde nykterhetsaken dock ifras utan biasfakter, endast för själfva idéns skull, med hänsikt till mänsklighetens väl. (*Hufvudstadsbladet* 311, 16.11.1898 s.5)

Nykterheten är enligt Granfelt en idé som gagnar hela mänskligheten och är bra som sådan. Idealet bör inte sammankopplas med andra idéer. Även i en årskrönika för år 1898 i tidningen *Hangö* lyfter man fram samma fråga:

Det är att beklaga att ej nykterhetsrörelsen skall kunna bedrivas blott för sin egen skull utan att sammanblandas med andra frågor. Dess viktigaste uppgift är dock ännu att främst värka på öfvertygelsens väg och söka uppfostra släktet till nykterhet genom själfbehärskning och spridandet af kunskap om rusdryckernas skadliga natur. (*Hangö* 1, 1.1.1899 s.2)

En lite mer ingående beskrivning av vad nykterheten ska innehålla och hur frågan ska drivas framgår här. Skribenten beklagar att andra frågor har sammanblandats med nykterhetsfrågan, något han tydligt anser vara fel. Vad är då hotet mot nykterheten?

Vilka är de frågor som nykterheten måste skyddas från? Svaret på frågorna är förstås arbetarfrågorna.

Och vissa har säkert misstagit sig, några personer som hör till arbetarklassen eller som driver arbetarfrågan, då de i samband med rusdrycksstrejken börjat driva andra, enbart till arbetarfrågan kopplade saker. (Min övers.) (*Kylväjä* 32, 11.8.1899 s.249–250)

Även här ser vi att det är ett misstag att blanda ihop andra frågor med nykterhetsfrågan och nu mer specifikt arbetarfrågor. Här nämner man dessutom rusdrycksstrejken och gör kopplingen att vissa aktiva inom rusdrycksstrejken är skyldiga till att ha tagit upp ”fel” frågor. Jag ämnar nogrannare gå igenom vilka dessa arbetarfrågor var då jag rekonstruerar den socialistiska diskursen.

Är inte nykterhetsidealet en fråga, som man kan anpassa till alla folk, alla folklager, alla partier, alla religioner, till alla, som vill utöva nykterhet. (Min. övers.) (*Työmies* 131, 9.6.1899 s.4)

I den här insändaren i *Työmies* konstrueras nykterhetsidealet som apolitiskt. Något som alla kan syssla med oberoende av politisk, religiös eller klasstillhörighet. Här leds vi nu in på nästa artikulation som den borgerliga diskursen bygger på. Denna artikulation säger att nykterheten inte är någon klassfråga. Redan i det första citatet jag gett från Granfelt skriver han att nykterheten rör alla folkklasser. Detta är något som i den borgerliga diskursen upprepas gång på gång.

Rauhas⁴ möte i tisdags var talrikt besökt. Diskussionen var liflig och som dess resultat kan anses: Arbetarefrågan och nykterhetsfrågan äro skilda saker; *nykterhetsfrågan omfattar alla folkklasser*; oberoende af dessa klassers olika sträfvanden vilja nykteristerna förena alla i en gemensam strid mot rusdryckerna. (min kursivering) (*Hufvudstadsbladet* 41, 12.2.1898 s.3)

[D]å nykterhetsfrågan icke allenast berör den kroppsliga arbetaren, är det likaså naturligt att den äfven bör främjas oberoende af arbetarerörelsen. (*Hufvudstadsbladet* 311, 16.11.1898 s.5)

Här i Helsingfors är det främst i arbetarkretsar som rusdrycksstrejken drivs. Men rör inte rusdrycksstrejken andra samhällsklasser än arbetarna? Det gör den otvivelaktigt, den saken rör alla. Bort med alkoholens makt, är ett stridsrop, som ekar bland alla samhällsklasser, och det kommer att förena dem alla mot den fiende som hotar hela vårt land. (Min övers.) (*Uusi Suometar* 98, 30.4.1898 s.3 (b))

4 Nykterhetsförening i Helsingfors.

Alla dessa uttalanden säger i stort sett samma sak, d.v.s. att nykterheten gäller alla samhällsklasser. Varför är detta då så viktigt för den borgerliga diskursen? Jag ser främst två orsaker. För det första vill man inte stänga ut någon. Nykterhetens vänner var en centralorganisation som försökte föra samman en mängd olika nykterhetsföreningar till en gemensam rörelse (Stenius 1987, 306). Detta ledde till att det var högt till tak och man ville inte stöta sig med någon speciell samhällsgrupp. Hela diskursen går också ut på att nykterheten är ett ideal som berör alla och kan omöjligen knytas till någon samhällsklass. Den andra orsaken, och i min tolkning orsaken till att man kände ett sådant stort behov av att yttra denna tanke, var att man inte ville ge arbetarklassen diskursiv kontroll över nykterhetens betydelse. Så länge nykterheten var en fråga som berör alla samhällsklasser kan inte arbetarna vara uttolkare av den i högre grad än någon annan klass – speciellt så länge arbetarklassen dessutom sågs som ociviliserad och obildad. En annan möjlig tolkning är att man ville frånga en nedlåtande attityd mot arbetarna och belysa att även de andra klasserna hade problem med alkoholen.

Det här för oss vidare in på nästa artikulation i diskursen. Den här artikulationen har jag valt att kalla *den egoistiska arbetarklassen*. Det bygger på att arbetarrörelsen bara företräder arbetarklassens egna intressen utan att se till samhället som helhet. En liknande diskurs blev borgarklassen själv utsatt för av aristokratin hundra år tidigare (Stenius 1987, 317–318).

Arbetarrörelsen övervakar arbetarnas intressen, nykterheten är bara en av de många frågorna som de har på sitt program och driver; och inte har det heller funnits med länge på programmet, och inte har man hittills gett det något större värde. (Min övers.) (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s. 51–52)

Att arbetarrörelsen skulle driva arbetarklassens intressen är i sig inget konstigt. Men nykterheten är enligt talaren bara en bisak för dem och deras egna intressen huvudsaken.

Äfven arbetarefrågan har utgjort föremål för vidlyftig diskussion, särskildt med anledning af en del finska arbetares i Helsingfors i hög grad obetänksamma beslut att afhålla sig från landtdagsvalet, då ej deras kandidater blefvo upptagna på någondera partiets lista. Genom detta tillvägagående visade arbetarena ej blott sin egen politiska omogenhet, utan äfven prof på ofosterländskt sinnelag genom att med ord och åthäfvor nedsätta landets representation. (*Hangö* 1, 1.1.1899 s.2)

Här yttras i klartext synen på de egoistiska organiserade arbetarna. En annan sida av denna artikulering som kommer fram är att arbetarklassen karaktäriseras som omogen att vara ett politiskt subjekt. Skribenten har även en lösning på detta.

Fråga har äfven varit om bildandet af ett hela landet omfattande arbetareparti, vet vore bättre, om arbetareledarna istället för att agitera arbetarna till kamp mot de högre samhällsklasserna, skulle *uppfostra arbetarna till själfvukt och sprida kunskaper bland dem och sålunda göra arbetarna mogna till att i framtiden utöfva ett politiskt inflytande*, hvilket de, såsom utgörande en stor del af städernas befolkning, helt naturligen förtjäna att komma i åtnjutande af. (Min kursivering) (*Hangö* 1, 1.1.1899 s.2)

Arbetarna är alltså inte ännu mogna för att få något politiskt ansvar. Enbart om de lugnar ner sig och bildar sig, kan de ges detta inflytande. Här spelar även nykterheten en central roll, som del i uppfostlandet av arbetarna. Vi går tillbaka till Granfelts insändare för exempel.

Det har inom arbetarklassen vaknat ett sträfvande till ekonomiskt oberoende och till själfständighet i andligt afseende. Fosterlandsvännen gläder sig däråt. Men denna själfständighetssträfvan störes af rusdryckerna. (*Hufvudstadsbladet* 40, 11.2.1898 s.6)

Både Granfelt och *Hangö*-skribenten ställer krav på arbetarna, men ger dem ändå en viss möjlighet att i framtiden kunna få ett visst inflytande. En betydligt aggressivare och mer pessimistisk syn hittar vi hos följande skribent.

Under dessa dagar hafva från alla håll inlupit underrättelser om handlingar af öfvermod, råhet och våldsamt, begångna af finska arbetare. Dessa företeelser bära ett sorgligt vittnesbörd om karaktären och bildningsståndpunkten hos vår arbetarklass. Dessa sedliga dokument belysa på ett anmärkningsvärdt sätt hållbarheten och befogenheten af de yrkanden, som af en del af våra tidningar framstötts på rättighet för denna samhällsklass att med lika vägande rösträtt som öfriga samhällsmedlemmar deltaga i åtgörandet af allmänna angelägenheter. (*Hufvudstadsbladet* 213, 10.8.1898 s.2)

Inte heller den då pågående rusdrycksstrejken gav denne skribent något hopp om arbetarnas framtid.

Rusdrycksstrejken var endast en kolossal humbug. Ett så häjdlöst stupande och öfverdådigt lefverne som i dessa tider har man aldrig förr bevittnat. (*Hufvudstadsbladet* 213, 10.8.1898 s.2)

Inte enbart var strejken bara humbug utan den hade rent och haft motsatt effekt och hade förvärrat arbetarnas vanor. Att rus-

drycksstrejken här ifrågasätts så kraftigt kan också tolkas som ett sätt att misstänkliggöra arbetarnas andra krav, så som allmän rösträtt.

Följande artikulering i diskursen är delvis ett svar på organiseringen av rusdrycksstrejken och en del av de idéer och förslag som vuxit fram ur den socialistiska diskursen gällande arbetarna och nykterheten. Jag ska senare noggrannare analysera den diskursen. Här ska vi dock se på det borgerliga svaret. Den här artikuleringen bygger mycket på de tidigare artikuleringarna och kan ses som en syntes av dem. Den här artikuleringen är det enkla konstaterandet att nykterhetsfrågan och arbetarfrågan, alternativt nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen, är olika saker. Detta till synes enkla budskap är centralt och viktigt i den borgerliga diskursen och upprepas många gånger. Här är några exempel från lokala nykterhetsföreningars möten där Granfelts insändare diskuterats.

Kilpi beslöt vid möte i måndags efter en liflig diskussion att såsom förenings åsikt uttala: Arbetarefrågan och nykterhetsfrågan böra behandlas såsom varande särskilda, men dock med hvarandra hand i hand gående. (*Hufvudstadsbladet* 41, 12.2.1898 s.3)

Rauhas möte i tisdags var talrikt besökt. Diskussionen var liflig och som dess resultat kan anses: *Arbetarefrågan och nykterhetsfrågan äro skilda saker; nykterhetsfrågan omfattar alla folkklasser; oberoende af dessa klassers olika sträfvanden vilja nykteristerna förena alla i en gemensam strid mot rusdryckerna; de kunna således icke börja bevaka någon särskild folkklass' enskilda bästa.* (Min kursivering) (*Hufvudstadsbladet* 41, 12.2.1898 s.3)

Ur båda citaten kan läsas att frågorna sklijs åt. I det första citatet medges dock att frågorna kan gå ”hand i hand”. Detta är en ofta återkommande metafor. Den används på olika sätt och ges olika betydelse i olika kontexter. Det kan fungera som en positiv förening mellan två element, som i det här fallet. Men det kan även användas i en mer negativ ton, där man exempelvis implikerar att den ena sidan leder den andra eller kopplar ihop två saker man inte anser hör ihop. Metaforen används i båda diskurserna. I det andra citatet aktiveras flera av de tidigare nämnda artikuleringarna och binds ihop; de två frågorna är skilda saker, nykterhetsfrågan är inte klassbaserad och arbetarrörelsen bevarar enbart arbetarklassens intressen. De olika artikuleringarna är som vi ser olika delar av samma diskurs. Tillsammans utgör

de diskursens stomme. Man kan förstå varje artikulation för sig, men tillsammans bildar de en större helhet.

Men efter rusdryckssträjkarenas stora möte i Tammerfors har allmänheten ställt sig mera kylig gentemot hela rörelsen, sedan af mötets uttalanden och beslut framgått, att ifrågavarande sträjk och arbetarerörelsen skulle drivas *hand i hand* med hvarandra äfvensom att man skulle söka genom lagstiftningsåtgärder vinna ändamålet med sträjken. (Min kursivering) (*Hangö* 1, 1.1.1899 s.2)

Här används metaforen ”hand i hand” igen, men nu med en negativ innebörd. Skribenten anser att det inte är lämpligt att koppla ihop dessa frågor. Samtidigt belyser ju användningen av just denna metafor att frågorna i grund är olika. Under rubriken ”Förenandet av nykterhetsfrågan och arbetarsaken” kan vi läsa följande.

Åt det här hållet arbetar man nu flitigt inom arbetarsakens ledande kretsar. Det är, ser du, svårt att tänka sig att människor som är tillräckligt gamla för att ha förstånd på fullt allvar verkligen tror, att dessa båda sakerna egentligen är en och samma. Med andra ord: att nykterhetsrörelsen inte har något annat mål än det arbetande folkets materiella och andliga tillståndets förbättrande: och omvänt, att inte arbetarfrågan betyder något annat än samhällets befriande från rusdryckernas förbannelse. (Min övers.) (*Aamulehti* 70, 25.3.1898 s.2)

Skribenten tar till hårda ord då det gäller sammankopplandet av frågorna. För honom är frågorna självfallet helt olika och att tänka sig något annat är vansinne. Genom att definiera båda frågornas innehåll ger han även bevis för att de är skilda. Han fortsätter.

Så snart man erkänner, att båda har sina egna målsättningar vars förverkligande kräver att man hittar de lämpligaste metoderna, har man samtidigt erkänt, att de är två, skilda saker, vars ihopblandande bara är till skada för båda. (Min övers.) (*Aamulehti* 70, 25.3.1898 s.2)

Även här betonas att frågorna är skilda och nu även att metoderna är skilda. Skribenten går dock ett steg längre genom att hävda att det bara är skadligt att blanda ihop dessa frågor. Som vi sett har även inom den borgerliga diskursen givits olika mycket värde åt arbetarfrågan, från direkt negativa uttalanden som det senaste till mer positiva som de tidigare. Det gemensamma för diskursen är dock att frågorna konstrueras som två väsensskilda frågor utan någon direkt koppling. Då skillnaden är etablerad kan även en rangordning av frågorna göras. Det vill säga att man kan bestämma vilken fråga som är den viktigare. I den borgerliga

diskursen är det nykterhetsfrågan som är den viktiga. Detta gäller såväl för dem som är positivare inställda till arbetarfrågan, som för dem som är negativt inställda. Vi har redan tidigare i viss mån sett prov på detta och ska nu se några exempel till.

För så länge som superiet härjar bland arbetarna, så länge är det onödigt att med några som helst medel lyfta arbetarna till en utvecklingsståndpunkt i andligt och materiellt hänseende, för man bör hålla för sant det, att just superiet är det, som i de flesta fallen är orsaken till arbetarnas eländiga och låga utvecklingstillstånd. (Min övers.) (*Kylväjä* 52, 29.12.1898 s.406–407)

Supandet anges som orsak till arbetarnas misär och botet kan inte då vara annat än nykterheten. Följande citat av Granfelt tål att upprepas här.

För arbetaren är nykterhet ett villkor för hvarje framsteg. Henne förtan är hvarje sträfvan framåt alldeles fåfång. (*Hufvudstadsbladet* 40, 11.2.1898 s.6)

6.2.2 Sammanfattning av den borgerliga diskursen

Den borgerliga diskursen bygger som vi ovan sett på ett antal artikulationer som upprepas i de olika texterna. Artikulationerna ska förstås som analytiska redskap som jag utkristalliserat ur en stor mängd uttalanden. Dessa artikulationer är sammanflätade i varandra och tillsammans bildar de det jag kallar den borgerliga diskursen i nykterhetens diskursordning. Jag ska nu i punktform sammanfatta diskursens centrala artikulationer:

Den borgerliga diskursen

- Nykterheten är ett rent ideal som ska drivas utan biavsikter.
- Nykterhetsfrågan är inte klassbaserad, utan rör alla samhällsklasser.
- Arbetarrörelsen driver enbart arbetarklassens intressen och ser inte till samhällets bästa.
- Arbetarnas oförmåga att utan biavsikter driva nykterhetsfrågan visar på deras politiska omognad.
- Nykterhetsfrågan och arbetarfrågan är skilda saker.
- Nykterhetsfrågan är den viktigare frågan, även för arbetarna.

6.3 Den socialistiska diskursen

I detta avsnitt ska jag rekonstruera den andra centrala diskursen i nykterhetens diskursordning. Jag har valt att kalla diskursen

socialistisk. Den socialistiska diskursen står i ett kampförhållande till den borgerliga diskursen. Båda diskurserna försöker påverka diskursordningen i egen riktning. Detta blir speciellt tydligt då texterna är en del av en debatt där argument möts med motargument. Jag ska igen börja med att se på en central text och lyfta fram centrala delar av diskursen ur den. Jag går sedan över till att se närmare på de olika artikuleringarna och hur de kommer till uttryck i diskursen.

Den artikel vi först ska se närmare på är N. R. af Ursins underlag för diskussionen vid det första allmänna rusdryckstrejkmötet i Tammerfors. Artikeln publicerades i två delar i tidningen *Työmies* under rubriken ”Missä suhteessa owat raittiusliike ja työwäenliike toisiinsa?” (I vilket förhållande står nykterhets- och arbetarrörelsen till varandra?) (*Työmies* 47 19.11.1898 s.2 (a), *Työmies* 48 26.11.1898 s.1–2). N. R. af Ursin fungerade vid tidpunkten som ordförande för arbetarföreningen i Åbo och var involverad i organisationen av rusdrycksstrejken. På rusdrycksstrejkens allmänna möte ledde underlaget till häftiga diskussioner. På andra sidan var A. A. Granfelt. Mötet beslöt slutligen att godta af Ursins förslag till resolution och Granfelt drog tillbaka sitt förslag.

[...] och en viss socialistisk ledare Fr. Engels har påstått, att överklassen inte har lämnat några andra nöjen i livet åt underklassen än att betjäna Bacchus och Venus (vin- och kärleksgudarna), därför har den också sjunkit ner i superi och därför har den fattiga arbetarmannen vanligtvis många barn. (Min övers.) (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2 (a))

Att referera till Friedrich Engels, en av socialismens viktigaste tänkare, är förstas ett tydligt ställningstagande. I detta korta stycke lyckas af Ursin lyfta fram Engels och klassfrågan och samtidigt koppla dessa två till nykterhetsfrågan. Klasserna ställs i ett hierarkiskt förhållande till varandra, där överklassen dominerar underklassen. N. R. af Ursin kopplar, med hjälp av Engels, alkoholfrågan till dominansförhållandet genom att hävda att alkoholproblemet är en direkt följd av dominansen. Supandet får en strukturell förklaring, i motsats till individualiserade förklaringar enligt vilka individuella brister anses vara det som orsakar problemet. N. R. af Ursin ger även alkoholfrågan en ekonomisk dimension.

Nykterhetsarbetet har mött segt motstånd såsom alla stora banbrytare: nykterhetens spridande sker på pengamaktens bekostnad och alltid då det är fråga om pengar är förändring av förhållanden ett hett stridsämne. (Min övers.) (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2 (a))

Det finns alltså ekonomiska intressen som står i vägen för de framsteg nykterhetsrörelsen strävar efter. Nykterheten hotar direkt den ägande klassens ekonomiska intressen och man bör förbereda sig för en strid om man vill se nykterhetens fortsatta spridning. Strid, eller kamp, mot kapitalägarnas intressen är ett vanligt tema i den socialistiska diskursen.

Ett annat intressant inslag i nykterhetens diskursordning är att den vetenskapliga diskursen spelar en central roll. Båda sidorna i debatten använder sig av den och speciellt framträdande är den i samband med den socialistiska diskursen. Tron på vetenskapen hade en stark ställning under denna tid och krav ställdes på att argument skulle vara vetenskapliga. Socialismen ansågs av sina förespråkare ha goda vetenskapliga stöd (Soikkanen 1961, 83). Även i af Ursins text är den vetenskapliga diskursen närvarande. Han hänvisar till flera olika utländska forskare och deras undersökningar gällande sambandet mellan alkoholkonsumtion och levnadsförhållanden eller klasstillhörighet.

Exakt samma sak framhåller t.ex. prof. Rosenthal, Finkelnburg, Prinz och Wolf: en överdriven ansträngning och knapp föda är huvudorsakerna till superiet. (Min övers.) (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2 (a))

Här ser vi några av de i texten förekommande referenserna. De som lider av den överdrivna ansträngningen och som har otillräckligt med mat är förstas arbetarklassen. Man kan även tolka vetenskaplighet som en stil som används för att ge mer tyngd åt de argument man framför (Ibarra & Kitsuse 1993, 49–53). På basen av de vetenskapliga undersökningar som af Ursin går igenom ställer han två krav för att bekämpa alkoholproblemet.

Men arbetarnas tillstånd förbättras inte, om inte löneförmånerna stiger. Om lönerna stiger kunde arbetarna köpa sig själva näringsrikare mat, hyra bättre och roligare lägenheter, i vilka de trivs, och allmänt kunna skaffa sig människovärdigare levnadsvillkor. [...] Vid sidan om löneförhöjningarna bör också arbetstiden förkortas, för annars hamnar arbetaren i just det trötthetstillstånd som främjar superi. (Min övers.) (*Työmies* 48, 26.11.1898 s. 1–2)

Högre löner och kortare arbetstid är lösningen på arbetarklassens alkoholproblem enligt af Ursin. Dessa två krav återfinns

även ofta på programmet för den organiserade arbetarrörelsen. Att de här sammankopplas med alkoholfrågan är ingen slump, utan en följd av den socialistiska diskursens inträde i nykterhetens diskursordning. Att de ökade inkomsterna och den ökade fritiden av arbetarna skulle användas till att konsumera mer alkohol är inget af Ursin tror på.

Vi kan därför vara övertygade om att påståendet, att höjning av löner och förkortning av arbetstiden leder till superi, till största delen är arbetsgivarnas påhitt för att motarbeta arbetarnas strävanden, då dessa skulle minska de föregående inkomster. (Min övers.) (*Työmies* 48, 26.11.1898 s. 1–2)

Han misstänkliggör sådana påståenden genom att visa på de bakomliggande ekonomiska intressena. Det handlar helt enkelt om rena påhitt från arbetsgivarnas sida enligt af Ursin. Han framför även bevis för att det egentligen är just tvärtom.

Vi har t.ex. från Australien riktigt giltiga, eminenta bevis, på att arbetsdagens förkortande allmänt åstadkommit mer nykterhet och mindre superi (Rae, *Eight Hours For Work*. 1894). Den australiensiska arbetaren använder den förkortade arbetsdagen till att skaffa sig större bildning, han går nu på konstmuséer och på bibliotek för att läsa böcker och framförallt tidskrifter samt deltar i allehanda föreläsningar och kvällsskolor. (Min övers.) (*Työmies* 48, 26.11.1898 s. 1–2)

Den australiensiska arbetaren har nu tid att bilda sig och ägna sig åt kulturella aktiviteter. Långt borta är dagarna då de enda nöjena var Bacchus och Venus. Hit borde även de finska arbetarna sträva, enligt af Ursin. Men det är inte bara de två reella kraven af Ursin ställer som han anser kommer gynna nykterheten, utan kampen i sig kommer föra med sig en förnykning av arbetarklassen.

Men det, som uppenbarligen mer än något annat kommer att öka nykterheten i arbetarkretsar, är dessas deltagande i allmänna strävanden. Då arbetarna får nya, mer andliga intressen att driva, då hans horisont i denna fråga vidgas, då han börjar kämpa för hela den arbetande befolkningen, för alla sina bröders och systrars tillstånds förbättrande, då hans egen person i denna stora, sublimes kamp kastas åt sidan för att nå ett högre slutmål – då har hela hans liv fått ett rikare innehåll, då har han heller inte längre viljan. (Min övers.) (*Työmies* 48, 26.11.1898 s. 1–2)

Enligt af Ursin kommer arbetarna att hänge sig åt kampen så mycket att deras vilja att dricka alkohol kommer att upphöra. Att förhållandet mellan klass och nykterhet i den socialistiska diskursen skiljer sig skarpt från det samma i den borgerliga diskursen är tydligt. Det framgår bl.a. ur följande citat.

Av detta framgår redan mycket klart i vilket förhållande nykterhets- och arbetarfrågorna är till varandra. Nykterhets-saken når aldrig några större resultat, når aldrig sitt slutmål, superiets totala avskaffande, om inte den förenar sig med arbetarfrågan, om inte nykterhetsutövarna kraftigt börjar förbättra arbetarnas tillstånd. (Min övers.) (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2 (a))

Efter denna inledning till den socialistiska diskursen, som af Ursins artikel fått tjäna, ska jag nu gå över till att ur ett större urval artiklar rekonstruera den socialistiska diskursen. Jag ska mer systematiskt gå igenom de artikulationer som kommit fram ovan och komplettera med andra för diskursen centrala artikulationer.

6.3.1 Artikulationer i den socialistiska diskursen

Den första socialistiska artikulationen jag ska lyfta fram handlar om alkoholens makt. Ett av rusdrycksstrejkens slagord var ”Bort med alkoholens makt!” (*Työmies* 30 23.7.1898 s. 1–2). Med detta menade man att alkoholen höll folket, alternativt arbetarna, i sitt våld och kontrollerade dem.

Bort med alkoholens makt, så är nog folket nyktert och då blir det livskraftigt, självmedvetet och förmöget att göra annat, än berika spritpatronerna. Då förmår de driva samhällliga frågor och värdera dem från den rätta vinkeln. (Min övers.) (*Työmies* 30, 23.7.1898 s. 3)

Skribenten anser att om alkoholen skulle försvinna skulle även folket kunna bli självmedvetet och kunna se saker för vad de egentligen är. Detta påminner om det marxistiska begreppet ”falskt medvetande”. Om skribenten verkligen syftar till detta begrepp vet jag inte, men ur ett diskursanalytiskt perspektiv är det intressant att idén lyfts fram. Diskurser sätter gränser för vad som är möjligt att tänka, men dessa gränser kan även förflyttas genom nya diskurser och kreativ användning av diskurser. Att säga att folket inte ser saker för vad de är ett sätt att utmana den rådande diskursiva ordningen. I ett referat från ett möte angående rusdrycksstrejken kan vi läsa följande om alkoholens makt.

Efter att redaktör M. Kurikka öppnat mötet valdes till ordförande murare Johansson, som tackade för förtroendet och förklarade mötets mening, genom att jämföra samhället med en maskin, vars ena kuggjul, arbetarna, inte var i harmoni med maskinens övriga delar. För att maskinen ens skulle fungera någorlunda hade detta kuggjul smorts med ett konstgjort fett, alkohol. (Min övers.) (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s. 117)

Arbetarna måste för att tvinga samhället till detta, sluta använda rusdrycker och så frigöra sig från de bojor, som samhället håller dem i med hjälp av spriten. (Min övers.) (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s. 117)

I det första citatet beskrivs arbetarnas roll i samhällsmaskineriet, där alkoholen håller dem på plats. Arbetarna är enligt talaren inte i harmoni med det övriga samhället. Att samhället präglas av motstridiga intressen och kamp mellan klasserna är typiskt för den stora socialistiska diskursen. I det andra citatet lyfts en metafor fram som ofta används i den socialistiska diskursen, nämligen metaforen att frigöra sig från sina bojor. Den metaforen finns redan med i *Det kommunistiska manifestet* (Marx & Engels 1848) från 50 år tidigare. Metaforen beskriver arbetarna som frihetsberövade och endast genom sina egna handlingar kan de frigöra sig. I detta fall är det alkoholen som arbetarna ska frigöra sig från.

Den andra artikulationen i den socialistiska diskursen är antikapitalismen. Denna artikulation handlar om att ingen ska kunna tjäna på att sälja alkohol, vilket ses som omoraliskt. Jag har valt att kalla artikulationen antikapitalistisk på grund av den klassdimension som uttrycks i den. I diskursen är det överklassen eller kapitalisterna som säljer alkoholen till arbetarna.

Det borde man redan gissa att våra borgare och vår adel, som tillverkar rusdryckerna, kan hålla ett öga på att deras inkomster inte minskar. (Min övers.) (*Työmies* 41, 8.10.1898 s. 2–3)

Här uttrycks artikulationen klart och tydligt. Borgarna och adeln ser till sin egen profit, framom arbetarnas strävan att bli nyktra. Att det dessutom förorsakar lidande för underklassen ses i följande citat.

Det har klarare än klart visat för nykterhetsföreningarna, att det är inom en mycket avlägsen framtid som den absoluta nykterheten kan förverkligas genom enbart övertygelse, så länge det konstant erbjuds frestelser att ge efter för samt en hel samhällsklass, som lever, blir rik, växer och drar fördel av det supande proletariatets elände. (Min övers.) (*Työmies* 122, 30.5.1899 s.1)

Här ställs klassernas intressen mot varandra. Överklassen som producerar och säljer alkoholen tjänar på detta, medan resultatet för underklassen är misär. Det är en mycket vanlig artikulation i den stora socialistiska diskursen, då i form av kapitalisten som skor sig på arbetarnas arbete. Här är artikulationen anpassad till den lite snävare kontexten i nykterhetens diskursordning. En

annan tanke som uttrycks i båda citaten är att överklassen kommer att skydda detta privilegium och därför motsätta sig arbetarnas kamp för nykterhet. Denna tanke återfinns också i den stora socialistiska diskursen i form av klasskampen och tanken att kapitalisterna inte kommer ge ifrån sig sina privilegier frivilligt. En annan variant följer här.

Men i den fria konkurrensens och näringsfrihetens namn för de berusande dryckernas tillverkares, försäljares och krögarnas väl trampar man på folkets strävan att frigöra sig från sina bojor. (Min övers.) (*Kylväjä* 12, 24.3.1898 s. 91)

Igen används metaforen med att frigöra sig från sina bojor. Denna gång hänvisar man till två av kapitalismens grundprinciper, den fria konkurrensen och näringsfriheten. Dessa framställs också som enbart en täckmantel för att skydda alkoholproducenterna. Kring denna artikulation finns även en annan aspekt. I de radikalare arbetarkretsarna rådde en aggressiv inställning mot Nykterhetens vänner. Dessa sågs som bundsförvanter med alkoholtillverkarna.

Då nykterhetssaken tills nyligen noggrant hållits som endast en "idealistisk" fråga, såsom dr. Granfelt vid rusdrycksstrejkarnas senaste möte uttryckte det, och endast med hatten i näven har man bugat för spritpatronerna och deras vapenbröder och som allmosor fått "parafrafer" för att uppmuntra nykterhetsmännen, så har spritherrarna gett allt erkännande åt dr. Granfelt och hans arbete genom att villigt till hans glädje ge honom sådana förordningar, som inte minskar deras intäkter. (Min övers.) (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.1-2)

Granfelt och "spritpatronerna" framställs som försvarna. Det är ett spel för gallerierna från båda parterna. Att Nykterhetens vänner associeras med sådana intressen är mycket diskrediterande för en organisation som säger sig arbeta för nykterhet. Detta är en strategi i den diskursiva kampen i nykterhetens diskursordning. Nykterhetens vänner och Granfelt sågs som företrädare för den borgerliga världsbilden och nu visar man även att det fanns en koppling till andra borgerliga grupper. Skribenten angriper även direkt den borgerliga diskursens artikulation om nykterhet som ett rent ideal. Enligt skribenten är detta just vad alkoholförsäljarna vill, då detta inte skadar deras affärer.

"Människovisheten" vill ta bort rusdryckerna, bara "markvisheten" motsätter sig detta. (Min övers.) (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s. 51-52)

Den antikapitalistiska artikulationen sammanfattas väl i det här citatet. Den socialistiska diskursen framhåller sig som människo-

visheten som kämpar mot den borgerliga pengavisheten. Den socialistiska diskursen ifrågasätter att den borgerliga diskursens uppriktighet gällande nykterheten. Ovan såg vi att den borgerliga diskursen gjorde likadant med den socialistiska diskursen. Att ifrågasätta den andra sidans motiv är en strategi som får den egna sidan att framstå som ärligare.

De två följande artikuleringar som jag lyfter fram står varandra mycket nära. De handlar båda om kopplingen mellan alkoholfrågan och arbetarrörelsens andra stora krav. Jag har valt att dela upp frågorna i två artikuleringar eftersom de kopplas till alkoholfrågan på lite olika sätt. Den första av dessa artikuleringar gäller sammankopplingen mellan arbetarnas krav på högre lön och kortare arbetsdag samt alkoholfrågan. Den andra artikuleringen handlar om rösträtten och alkoholfrågan. Alla dessa tre krav ställde arbetarrörelsen också utan att relatera till alkoholfrågan genom exempelvis fack- och arbetarföreningar. Genom att kraven binds ihop med alkoholfrågan konstrueras den socialistiska diskursen i nykterhetens diskursordning.

Som vi såg ovan diskuterade af Ursin att högre lön och kortare arbetstid skulle vara gynnsamt för arbetarna. Så här sammanfattas hans tal på det första allmänna rusdrycksstrejkmötet i ett referat i *Hufvudstadsbladet*.

I ett längre, sakrikt andragande framhöll referenten, dr N. R. af Ursin att såväl den dagliga erfarenheten som värkstälda statistiska undersökningar oförtydligt påvisat, att dryckenskapslasten oaktadt träget nykterhetsarbete är allmännast utbredd och djupast inrotad hos den i ekonomiskt hänseende mest vanlottade delen af arbetareklassen. I de länder däremot, där man jämte nykterhetssträfvandena vinnlagt sig om förbättrandet af arbetarens ekonomiska och sociala tillstånd, både dryckenskapen hos den arbetande klassen märkbart aftagit. (*Hufvudstadsbladet* 311, 16.11.1898 s.5)

N. R. af Ursin visar här först på klassdimensionen av alkoholfrågan och hävdar att det är arbetarklassen som är hårdast drabbad. Sedan går han över till att peka på att ekonomiska och sociala förbättringar skulle gagna nykterheten. I denna artikulering är den vetenskapliga stilen speciellt framträdande i den socialistiska diskursen. N. R. af Ursin använder sig exempelvis av statistiska undersökningar och utländska exempel. Vid ett allmänt möte för nykterister och arbetare yttrades följande.

Enligt presentatören bör nykterhetens utövare först för att förnya sig själv vara absolut nykter, först föregå med eget exempel och sedan först med sina handlingar börja förnya förhållandena. – De här åsikterna mot-sades och man garanterade, att då arbetarnas yttre förhållanden förbättrades och frestelserna togs bort skulle supandet försvinna, de yttre förhållandena förbättrar människans inre tillstånd; de flesta erkände ändå den inre förändringens och övertygelsens kraft. (Min övers.) (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s.51–52)

Man borde inte ensamt predika nykterhet, man borde predika mer: bort med krogarna! Man bör inte klaga på suputen för han är sjuk, han har ofta ärvt superiet, han har dåliga förhållanden hemma och på arbetsplatserna, dålig lön o.s.v.; det är det som för honom till krogen. (Min övers.) (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s.51–52)

En riktig nykterhetsutövare är en arbetarsaksutövare. (Min övers.) (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s.51–52)

Artikulationen återfinns i alla citaten. Arbetarnas alkoholproblem beror på yttre faktorer. Det går inte att råda bot på alkoholproblemet så länge dessa kvarstår. Superiet karaktäriseras som ett del- eller följdproblem av de dåliga levnadsförhållandena som arbetarna hade. Lösningen enligt den socialistiska diskursen är att inte beskylla arbetarna för deras individuella brister utan ändra de rådande förhållandena och då skulle även alkoholproblemen försvinna. Detta kan vi jämföra med den borgerliga diskursen där man såg alkoholen som orsaken till arbetarnas misär och enbart genom nykterheten kunde arbetarna lyfta sin samhällsposition. Denna artikulation kom även att appliceras på de så kallade strejkbrytarna. Att det fanns personer som bröt strejklöftet, löftet att vara nykter i ett år, var något som diskursivt måste ges en innebörd. Detta blev delvis en het potatis för den socialistiska diskursen, då den borgerliga diskursen började väcka tvivel om rusdrycksstrejkarnas övertygelse.

Det förlöt några månader, sedan såg man redan att några av också dem, som hade "skrikit" mest hade glömt sina löften. (Min övers.) (*Työmies* 102, 4.5.1899 s.4)

I den socialistiska diskursen gavs däremot strejkbrytarna en annan betydelse och då användes denna artikulation.

Herr Tainio tänkte, att det inte är arbetarnas fel, att de dricker, utan deras, som prackar dryckerna. Därför skall man inte döma s.k. "strejkkörrädare" allt för hårt, då de enbart visar god vilja. (Min övers.) (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s.117)

Igen är det inte strejkbrytarens brister som ses som problemet utan systemet som tillåter alkoholen. Strejkbrytandet kunde även tolkas som ett bevis för att man hade rätt.

Det att även sådana, som misstrodde att de skulle kunna hålla sig borta från alkohol, gick med i rusdrycksstrejken, bevisar alltså bara att även i deras led, som i svaga stunder ger efter för alkoholbegäret, finns en högtidlig önskan om att de ska räddas ur det där eländet. (Min övers.) (*Työmies* 34, 20.8.1898 s.1)

Det handlade inte om att strejkbrytarna övergett frågan. Att strejkbrytarna över huvud taget skrivit på strejklistan var beviset för att de stödde saken även om de inte lyckades leva upp till den själv. Så genom att använda diskursens artikulation där alkoholfrågan kopplas till andra sociala och ekonomiska frågor, kunde man även ge strejkbrytandet en positiv betydelse i den socialistiska diskursen. Samma skribent sammanfattar artikulationen i följande citat.

Man hade huvudsakligen anklagat suputerna för alla de svarta följderna, som har fått sin begynnelse på krogarna, även om en forskare av samhällseliga fenomen och människans natur enkelt märker, att samhällssystemet, så som det nuförtiden framträder, är huvudsakligen orsaken till supandets resultat och inte de enskilda offren för alkoholbegäret. (Min övers.) (*Työmies* 34, 20.8.1898 s.1)

Den andra artikulationen som direkt kopplar alkoholfrågan till arbetarnas andra krav handlar om den utvidgade rösträtten. Finland hade under denna tid en ständslandtag och det var bara de fyra stånden, präster, adel, borgare och bönder, som hade rösträtt (Soikkanen 1961, 1). Detta upplevdes som orättvist och man kämpade för allmän rösträtt.

Folket har ingen rösträtt, inte mannen, utan kapitalet beslutar i saker, om folkets öde, det är en av vår tids största orättvisor, som också har de hemskaste följderna. (Min övers.) (*Työmies* 112, 17.5.1899 s.1–2)

Denna kamp knöts även diskursivt till nykterhetens diskursordning. Ett av rusdrycksstrejkens uttalade mål var att få en förbudslag stiftad i Finland. Det här beslutet fattades vid rusdrycksstrejkarnas första allmänna möte.

Rusdrycksstrejkrörelsens huvudändamål är att få tillstånd en hela landet omfattande förbudslag, som gäller alla rusdryckers samt starka, milda och maltdryckers handel, produktion och import. (Min övers.) (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2 (b))

Men eftersom arbetarna saknade rösträtt hade de ingen direkt möjlighet att driva igenom en sådan lag. Det fanns därför ett naturligt sätt att koppla rösträttsfrågan till alkoholfrågan.

[O]m röstskalan skulle förstöras och arbetarna skulle få makten, så skulle de genast verkställa förbudslagen; herrarna har makten nu, men de vill inte ta bort rusdryckerna, för att – tillade andra här – de drar nytta av tillverkning och försäljning av rusdryckerna. (Min övers.) (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s. 51–52)

Frågorna kopplas ihop genom att hävda att om arbetarna skulle få rösträtt skulle de genast driva igenom förbudslagen. Här kopplas även denna artikulation till den antikapitalistiska artikulationen. De som har den lagstiftande makten är också de som tillverkar och säljer alkohol.

Och visst är försäljningen av sprit, öl och andra rusdrycker ännu lika hederlig handel som t.ex. försäljningen av mjöl och salt. Folket behöver ju det, så säger man. Men, om detta samma folk ber om allmän rösträtt och kräver borttagandet av på egendom baserad röstmängd, då är man rädd (rädd, att folket tar bort rusdryckerna, om dom hade rösträtt), och man går inte med på det från de samma ständernas håll. (Min övers.) (*Työmies* 41, 8.10.1898 s. 2–3)

Även här lyfts rösträttsartikulationen fram i samband med den antikapitalistiska artikulationen. Skribenten använder en ironisk ton då han beskriver hur alkoholen legitimt får säljas med hänvisning till folkets behov, medan folkets krav på rösträtt möter på motstånd. Skribenten sammanfattar denna artikulation i en enkel mening.

Var och en av oss, som ropar: bort med alkoholmakten, låt oss också ropa bort med röstskalan. (Min övers.) (*Työmies* 41, 8.10.1898 s. 2–3)

Att den socialistiska diskursen knöt ihop olika av arbetarrörelsens frågor med alkoholfrågan var något den borgerliga diskursen tog avstånd från. Som vi såg ovan, så var ett av de centrala artikulationerna i den borgerliga diskursen att nykterheten var ett rent ideal som skulle drivas för sig. Att det rådde en konflikt mellan diskurserna i denna fråga är tydligt. Så här beskrivs en av rusdrycksstrejckarnas demonstrationer.

Här war en talarestrad upprest och å ömse sidor om den fladdrade två blodröda standar, anarkismens symboler, bärande i hwitt dewiserna: Ääniasteikko pois (Bort med röstskalan) och yhteiswoimin yhteistyöhön (med gemensamma krafter till gemensamt arbete). Mer afsides från talaretribunen sågs en tredje röd flagga med inskriptionen ”Pois alkoholin woima” (Bort med alkoholens makt). [...] Hwad ofwan nämnts ut-

gör en betecknande illustration till hela mötet. Kampen mot röstskalan utgjorde wid mötet hufwudsaken, kampen mot rusdryckerna en bisak. Endast en af de många talarne, nämligen folkskolläraren Helenius från Kymmene höll sig uteslutande till rusdrycksfrågan, för nästan alla öfriga woro arbetarefrågorna och röstskalans slopande hufwudtemat. (*Wasabladet* 62, 24.5.1898 s.2–3)

Denna beskrivning utgår från den borgerliga diskursen. Skribenten nästan beklagar att de andra frågorna är synliga och säger att alkoholfrågan fått stå tillbaka för de andra frågorna. I den socialistiska diskursen är frågorna däremot inte skilda utan de är knutna till varandra. Enligt den går det inte att lösa alkoholfrågan utan att lösa arbetarnas andra frågor också. Det här är en av de allra centralaste konflikterna i nykterhetens diskursordning. Det är en kamp om makten att kunna definiera alkoholfrågan som ett socialt problem. Intressant i citatet är också användningen av de röda fanorna. I den stora socialistiska diskursen är röda fanor, och färgen röd över huvud taget, en central beståndsdel och beteckning för socialismen. Användningen av sådana fanor var i Finland en relativt ny företeelse, men ett tydligt diskursivt grepp (Stenius 1987, 298). Då de användes i samband med rusdrycksstrejken kopplas nykterheten och socialismen mer ihop. Att fanorna i texten beskrivs som anarkismens symboler är i sig också intressant, då anarkism under denna tid sågs som ett skällsord. Detta var alltså ett sätt att diskreditera arbetarna. Ett annat tecken på den diskursiva kampen kommer också här fram med konstaterandet att den enda som höll sig till nykterhetsfrågan var Matti Helenius. Helenius var under denna tid en aktiv inom Nykterhetens vänner. Det är därför förstäeligt att han i linje med den borgerliga diskursen bara diskuterade nykterhetsfrågan.

6.3.2 Sammanfattning av den socialistiska diskursen

Likt den borgerliga diskursen bygger den socialistiska på ett antal artikuleringar som upprepas i texterna och ger betydelse åt olika begrepp. Artikulationerna i den socialistiska diskursen i nykterhetens diskursordning handlar till stor del om att knyta an till den stora socialistiska diskursen, som exempelvis klasstänkandet, förbättrandet av arbetarnas förhållanden och politisk aktivisering av arbetarklassen. Här är de centrala artikuleringarna i den socialistiska diskursen.

Den socialistiska diskursen

- Alkoholen håller arbetarna i sin makt. Arbetarna bör sträva efter att frigöra sig från denna makt.
- Nykterheten har en tydlig klassdimension och nykterhetskampen är därför antikapitalistisk.
- Alkoholproblemet är en del av ett större problemkomplex och kan bara lösas genom ekonomiska och sociala framsteg för arbetarna.
- Genom allmän rösträtt skulle arbetarna kunna förverkliga förbudslagen.

6.4 Diskursernas syn på metoderna för nykterhetsarbete

Ovan har jag rekonstruerat den borgerliga och den socialistiska diskursen i nykterhetens diskursordning, genom att lyfta fram de centrala artikuleringarna i båda. I de olika texterna har vi sett hur diskurserna försökt styra förståelsen av olika centrala fenomen och begrepp. Jag ska nu se närmare på hur de två olika diskurserna positionerar sig i en specifik fråga. Frågan berör metoderna för hur nykterhetsarbetet ska drivas. I frågan råder en klar motsättning mellan diskurserna. Det jag ska fokusera på är hur skillnaden mellan dessa uttrycks och hur olika sociala identiteter därigenom skapas.

Som vi såg ovan var ett av de uttalade syftena med rusdryskestrejken att få en förbudslag. Detta strävande var också en av konfliktpunkterna mellan de två diskurserna. Enkelt uttryckt är den socialistiska diskursen för förbudslagen och den borgerliga diskursen emot den. Det intressanta i detta sammanhang är dock att se hur detta uttrycks i olika texter. En annan konfliktpunkt mellan diskurserna var den om vilka frågor som skulle drivas. Vi såg ovan att alkoholfrågan uppfattades på olika sätt i de olika diskurserna. Detta fick också konsekvenser för hur man ansåg att nykterheten skulle drivas. Hur ser då diskurserna på metoderna för nykterhetsarbetet?

Den socialistiska diskursen framhåller arbetarna som aktiva och handlingskraftiga. Det är de som gör något riktigt åt alkoholfrågan. Ofta framhåller de sig som den raka motsatsen till de borgerliga nykteristerna.

Man borde visa nykterhetsmännen, att undervisning inte ensamt hjälper, utan man behöver också handlingar. (Min övers.) (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s.117)

Nykterhetsmännen är för gammalmodiga, predikar ännu i denna stund samma gamla lära om individens tillnyktrande som i rörelsens början. Med enbart predikan gör nykterhetsrörelsen inga framsteg, om man så skulle hålla på i tusen år, om man inte samtidigt och på förhand skrider till praktiska åtgärder. [...] Nykterhetsrörelsen har redan vunnit det den i början stävade efter. Den har redan fått den allmänna opinionen att fördöma superi som en last och skamligt. Ingen vågar längre, åtminstone inte offentligt, höja sin röst och försvara dryckesvanorna. På nykterhetsrörelsens sida är vetenskapen, livserfarenheten och bibeln. Men ändå har man inte kommit långt. Man har bara utvecklats åt det hållet att nykterhet har börjat understödjas med spritpengar. Och dem har man villigt gett, för spritpatronerna förstår mycket väl att nykterheten inte gör några stora framsteg, oavsett hur mycket man än skulle predika den, oavsett hur mycket nykterhetslitteratur man skulle sprida och oavsett hur många egna hus man skulle bygga åt nykterhetsföreningarna. (Min övers.) (*Aamulehti* 67, 22.3.1898 s.3)

Till Nykterhetens vänners arbetsmetoder hörde spridning av nykterhetslitteratur, hållandet av nykterhetsmöten och att sända talare runt om i landet. Här beskrivs dessa metoder i den socialistiska diskursen. Det ges förvisso en del erkännande åt att nykterhetsrörelsen spridit nykterhetsidealet så pass mycket att den allmänna opinionen fördömer supandet. Men längre än så kommer de metoderna inte att nå. De har enligt texten redan fyllt sin uppgift. I den socialistiska diskursen betecknas ofta dessa metoder som ett predikande. Ofta framställs de också som gammalmodiga. Arbetarna själva däremot är ”unga” och handlingskraftiga. En social identitet för den egna gruppen byggs genom att visa på skillnaderna till den andra gruppen. Detta sker då med begreppspar som sätts i motsatsförhållande till varandra. Exempelvis de predikar – vi handlar, de är gammalmodiga – vi är unga. Ett tydligt exempel på hur ”vi” konstrueras ses här.

Men ”de lämpligaste metoderna” för att uppnå ändamålet, som arbetarnas tillnyktrande, vad må de vara? Är det att hela sitt liv predika nykterhet, utan att sätta förslag och beslut i verkning. Nej, bäste herre! För det är vi för ”unga”. Vi avser alltid förverkliga de av våra ideal, som med tillräckligt stor övertygelse rotat sig hos oss och om det med nykterhets-sakens drivande går likadant, då det är tillräckligt klart och förenat med arbetarfrågan, kan ni följa med om ni inte leker, annars blir ni kvar sysslolösa och utan del i segern. (Min övers.) (*Tampereen Sanomat* 72, 30.3.1898 s.2)

Den borgerliga diskursen däremot såg saken på ett annat sätt. En central artikulation i den var att nykterheten var ett rent ideal och skulle spridas enbart så. Därför var också de lämpligaste metoderna för nykterhetsarbetet de som Nykterhetens vänner ägnade sig åt. Viktigt var att inte blanda in andra frågor med nykterhetsfrågan. Det som i den socialistiska diskursen kallas predikande är i den borgerliga diskursen bildning, övertygelse och spridande av kunskap.

Det är att beklaga att ej nykterhetsrörelsen skall kunna bedrivas blott för sin egen skull utan att sammanblandas med andra frågor. Dess viktigaste uppgift är dock ännu att främst värka på öfvertygelsens väg och söka uppfostra släktet till nykterhet genom självbehärskning och spridandet af kunskap om rusdryckernas skadliga natur. (*Hangö* 1, 1.1.1899 s.2)

Även i frågan om förbudslagen var den borgerliga diskursen av delvis annan åsikt än den socialistiska diskursen.

För min del må man kräva en allmän förbudslag. Men vad än man kräver, det bör man förhandla om på ett annat sätt än det stormunnade sättet som man nu inom arbetarföreningarna skryter med. – Annars hindrar inget arbetarna att för egen del av ständerna kräva en förbudslag, oavsett om "de gamla" nykterhetsmännen kommer till slutsatsen, att det denna gång är visare att nöja sig med mindre. (Min övers.) (*Aamulehti* 70, 25.3.1898 s.2)

Även om skribenten här inte ställe sig helt negativ till en förbudslag är han inte heller helt positiv. Skribenten är även medveten om att den borgerliga nykterhetsrörelsen har blivit karakteriserad som gammal, men genom att sätta citationstecken runt ordet ifrågasätter han det påståendet. Samtidigt använder han det även till sin fördel genom att använda kopplingen mellan ålder och vishet. Han tänker sig även att det visa beslutet är att inte kräva för mycket. Den borgerliga diskursens syn på metoderna är att de inte kan vara alltför snabba eller radikala. A. A. Granfelt använder i ett tal en metafor där han jämför samhället med ett träd som kräver skötsel och omvårdnad, men för vilket det inte finns några garantier att man själv kan skörda frukten (*Kylväjä* 42 20.10.1898 s.326–327). Metaforen implicerar att nykterhetsarbetet är långsamt och kräver ett längre perspektiv. Granfelt uttryckte också direkt sin negativa inställning till "politiska omhjälfningar" (se ovan). I ett referat från en rusdrycksstrejkdemonstration påträffas samma tankegångar, men möter direkt på motstånd av de samlade arbetarna.

Sist beträddes talaretribunen af föreståndaren för Helilä folkhögskola mag. Alin. Talaren påpekade, att en stridens ande hade besjålet mötet, han ville åter tala å de fredliga landtmännens vägnar. Betonande den lugna historiska utvecklingen, framhöll han, hurusom visserligen missförhållanden finnas i vårt land, men dock i förhållande mindre än anorstädes. Utvecklingen hade – det måste erkännas – gått stadigt framåt och den borde så gå utan våldsamma omstörtningar. Han ansåg att i vissa frågor särskildt rörande fosterlandet alla medborgare i vårt land stå eniga. Här afbröts talaren af stormande "alas"-rop. Sedan ropen tystnat, förklarade sig hr A. villig att nedstiga från talaretribunen, men hoppades dock, att de närvarande åtminstone kunde enas om att sjunga "Vårt land". Sången afsjöngs äfven med blottade hufvuden och under matt deltagande från publikens sida. (*Hufvudstadsbladet* 135, 22.5.1898 s.7)

Uttaladet om långsam utveckling godtogs inte av demonstranterna. Som vi sett ovan var den socialistiska diskursen för konkreta handlingar och till och med till den grad att den redan skulle ha nått målet med förbudslagen om inte arbetarna hölls tillbaka. Rusdrycksstrejken i sig sågs inom den socialistiska diskursen även som bevis för att deras metoder var snabbare och effektivare.

Sången, som man på den sidan bett rusdrycksstrejkarna nynna, har låtit ungefär så här: Granfelt med sitt nykterhetsfolk har "bildat" sölat i tiotal år och knappt vunnit 10 tusen till sitt ideal; Heikkilä och de "organiserade" arbetarna å sin sida ryckte på ett par månader med 70 tusen – och fler, om alla bara skulle ha skrivits ned, i rusdrycksstrejken. (Min övers.) (*Kylväjä* 52, 29.12.1898 s. 406)

Tonen i den socialistiska diskursen blev också emellanåt hård och fördömande mot Nykterhetens vänner. Man ifrågasatte deras rätt att definiera metoderna för nykterhetsarbetet och speciellt kopplingen till sedlighetsdiskussionen. Nykterheten var ofta förknippad med en bredare idé om sedlighet, vilken var speciellt närvarande i den borgerliga diskursen. Angreppet på Nykterhetens vänner gick så långt att det gjordes uttalanden om att sådana föreningar skulle stängas och att de bara bromsade utvecklingen.

Den där högkyrkliga, ännu högre-fosterländska, allra högsta-bildade stämpeln och andan, som man med ensamrätt försökt tillägna nykterhetsföreningarnas inre och yttre verksamhet, är en falsk mask med vilken man velat vackert täcka över andra missförhållanden, velat göra misstänkliga, obildade, icke-fosterländska och till religionens och kyrkans fiende alla de personer och föreningar, som har vågat börja driva avskaffandet av andra missförhållanden än alkoholmakten. [...] Vad man än må tänka om dessa ideal, håller jag den där gamla riktningens nykterhetsföreningars "Nykterhetens vänner" samt andra av deras

anhängares arbete för alldeles onödigt. Det är enligt mig endast bromspel, åt vilket ingen riktig arbetare bör ge något som helst stöd i någon form alls. Och jag presenterar som ett av arbetarnas stridsrop: Bort med bromsföreningarna, för de har redan levt sin tid! (Min övers.) (*Työmies* 112, 17.5.1899 s.1–2)

Att kalla nykterhetsföreningarna för bromsföreningar blev ett sätt för den socialistiska diskursen att ta rejält avstånd från den borgerliga diskursen. Skribenten försöker forma arbetarnas identitet åt detta radikala håll. Han försöker ge uttrycket ”en riktig arbetare” en delvis ny innebörd som sammanfogas till uttryckets gamla innebörd.

Även inom den borgerliga diskursen återfinns mer direkta angrepp på den socialistiska diskursen och de metoder som förespråkades inom den. En strategi som utnyttjades var att kalla de mer radikala agitatorerna för förvildare. Som vi sett ovan förespråkade den borgerliga diskursen lugna och långsamma metoder. Då den socialistiska diskursen kopplade ihop nykterhetsfrågan med andra frågor och radikala krav på samhällsförändringar kunde den beskyllas för fundamentalism eller radikalitet, vilket var ett sätt att diskreditera den. Speciellt ur ett konservativt perspektiv är sådana beteckningar negativa. Här ser vi hur specifikt den antikapitalistiska artikulationen angrips.

På senare tid har man talat mycket om ”ytterlighetsriktningen” inom arbetarrörelsen. Det skulle vara önskvärt, att man i dessa diskussioner hört något annat än enbart garantier att rörelsen ännu inte har förvillat sig till ytterlighet. Undertecknades tanke är att inget klart program, som man på lagliga vägar kräver att förverkligas, hur mycket det än i sitt förverkligande avviker från rådande förhållanden, ska stämplas som ytterlighet. [...] Men när man urskillningslöst ropar mot ’kapitalet’, och när man säger, att allt som vi ser är enbart arbetarnas verk, och då man åt en sådan här galenskap ropar bra! bra!, då är det en ”ytterlighetsriktning” som är ovärdig för människor som fått förståndets gåva. (Min övers.) (*Aamulehti* 73, 30.3.1898 s.2)

En annan strategi som den borgerliga diskursen använde sig av var att hävda att nykterheten inte var i fokus för arbetarna. Ovan såg vi i ett referat en skribent beskriva ett möte där han ansåg kampen mot röstskalan vara huvudtemat och kampen mot alkoholen en bisak. En liknande misstanke hade även A. A. Granfelt och vid nykterhetsföreningen Koittos 15-årsfest uttalade han följande:

Jag hörde visserligen med egna öron förra våren ett tal, där talaren rakt ut meddelade, att bakom rusdrycksstrejken gömmer sig något annat, det verkade liksom som om talaren hade velat säga att nykterhetssaken i

sig inte betyder mycket, men att det nu är den siluett, under vilkens skydd man driver andra saker. Och de där tre konstiga spalterna på helsingforsarnas strejklista hänvisar åt samma håll. Men i samlingen finns naturligtvis många olika åsikter. (Min övers.) (*Kylväjä* 42, 20.10.1898 s. 326–327)

Själva frågan om rusdrycksstrejkens eventuellt dolda syften diskuterar jag mer ingående senare. Men det intressanta här är att se att den socialistiska diskursen ifrågasätts. Granfelt tar också upp det faktum att rusdrycksstrejklistorna i Helsingfors hade tre spalter, där endast den första spalten var för sådana som totalt avsåde sig från att dricka alkohol. De andra spalterna var för sådana som inte helt avstod från alkohol, men exempelvis lovade att inte dricka på krogar. Att det fanns tre spalter skapade en del misstankar om att arbetarna inte var uppriktiga i sitt nykterhetsarbete. Arbetarna själva motiverade spalterna med att även de som inte klarade av att motstå alkoholens frestelser ville vara med och kämpa emot den. På ett liknande sätt tolkade man dem som bröt strejken.

Mellan diskurserna råder som vi ser en konflikt mellan synen på metoderna för nykterhetsarbetet. Denna konflikt bygger till stor del på olikheterna i de artikulationer diskurserna bygger på. Metoderna för nykterhetsarbetet bör stå i samklang med det sätt man gestaltar nykterhet och alkoholproblemet. Men även i denna diskussion produceras och reproduceras de olika diskurserna, både de små och stora.

6.5 Användningen av ordet strejk

Tidigare forskning om rusdrycksstrejken har gjort det gällande att rusdrycksstrejken var ett sätt för arbetarrörelsen att lära sig nya arbetsformer för påverkan. Till dessa räknas exempelvis massmöten, demonstrationståg och bojkott (Sulkunen 1986, 234–235). Det faktum att rörelsen kallade sig strejk är intressant. Det hade under 1890-talet blivit vanligare att arbetarna hade börjat använda arbetsstrejker som ett sätt att förbättra sin ställning och sina rättigheter (Soikkanen 1961, 57; Stenius 1987, 327). Att använda och koppla ordet strejk till nykterhetsarbetet kunde ha varit ett sätt att ge begreppet större allmän kännedom och att skänka viss legitimitet till det. Intressant är att det i debatten om rusdrycksstrejken återfinns en del reflexivitet angående

användningen av ordet strejk. Jag ska nedan se på en del sådana uttalanden, för att se om det finns något som tyder på en medveten diskursiv förskjutning i förståelsen av begreppet strejk. Så här beskrivs rusdrycksstrejkidéns födelse.

Strejkens anstiftare i Kotka, sågarbetarna Kalle Heikkilä och Emil Andersson, berättar om sakens början följande: ”Vi var ett par arbetare som började fundera på om man kunde få stöd om man skulle börja tala om en strejk mot rusdrycker.” (Min övers.) (*Juomalakkolehti* 1, 12.5.1898 s.1–3)

Även i *Vasabladet* diskuterades lämpligheten i användningen av ordet strejk.

Namnet strejk verkar visserligen irriterande på en del håll, men kan det verka främjande på anslutningen, såsom det sannolikt gör, så måste det väl opåtaladt få nyttjas i detta strejkernas tidevarf. I alla fall är det den skillnad mellan rusdrycksstrejken och andra härtills iscensatta strejker, att med den förstnämnda intet förfång göres åt andras rätt. (*Wasabladet* 48, 21.4.1898 s.1)

Så hitta nykteristerna på att proponera allmänna möten för åstadkommande af en ”rusdrycksstrejk”. Icke heller detta tål man: ordet strejk påminner om oro och våld, åtgärden innebär därför en öfverdrift, heter det. [...] Ordet strejk är i våra öron icke det ringaste mer afskräckande i detta fall, än de religiösa tal om att ’föra krig’ mot synden. Sådana bilder må man gärna använda, om man därmed gagnar en god sak. (*Wasabladet* 50, 26.4.1898 s.1)

I båda citaten kan man läsa att det finns de som inte gillar användandet av ordet strejk. Skribenterna själv håller sig däremot mer positiva till ordet om än med viss reservation. I det första citatet tänker sig skribenten att användandet av ordet strejk är till för att locka folk till nykterhetsarbetet och inte tvärtom att nykterhetssaken skulle legitimera strejkandet. Båda skribenterna anser att användandet av ordet strejk är på sin plats då det är till för att främja nykterheten, vilken ses som en god sak. Detta tyder på en viss förändring i betydelsen av ordet strejk. Däremot betyder detta inte att andra former av strejker skulle ses som legitima. Den första skribenten gör också uttryckligen skillnad mellan denna positiva strejk och andra negativa strejker. Den andra skribenten beskriver strejk som enbart en metafor i likhet med ”kriget mot synden”. Här kan även sägas att krig var en mycket vanlig metafor även i nykterhetsarbetet. I båda fallen uppstår dock en diskussion om strejker och utsagorna är inte enbart fördömande. Ett sätt på vilket den borgerliga diskursen

behandlade rusdrycksstrejk sågs i det första citatet, man fokuserade och framhävde skillnaden mellan rusdrycksstrejken och andra strejker.

Arbetsstrejk och rusdrycksstrejk är till sina ändamål helt motsatta. Arbetsstrejken är ett onaturligt tillstånd, och det är alltid bäst att den skulle ta slut så snabbt som möjligt. Rusdrycksstrejken å andra sidan är ett återkommande från ett onaturligt tillstånd till naturlighet, och det är alltid bäst, att den håller på, utan att någonsin avbrytas. [...] Dessutom håller oss veterligen vårt folks stora det som ytterst olämpligt att medelst arbetsstrejk driva arbetarnas sak och ser sådana som uppmanar till arbetsstrejk som arbetarnas förvildare. Om man nu ändå på rusdrycksstrejkmötet också börjar utöva sådant "förvildningsarbete" och blandar ihop dessa motsatta strejkrörelser med varandra, så kan nog rusdryckens vänner stämpla också rusdrycksstrejken som "förvildningsarbete", precis som arbetsstrejken, om inte ännu värre. (Min övers.) (*Kylväjä* 32, 11.8.1899 s. 249–250)

Enligt skribenten är de två olika formerna av strejk varandras motsatser. Begreppsparet naturlig-onaturlig är ett sätt att maskera en värdering. Det som betecknas som naturligt är önskvärt och det onaturliga är icke-önskvärt. Men önskvärdheten uttrycks inte som någons aktiva vilja utan som ett konstaterande om världens beskaffenhet. Skribenten fortsätter sedan med att hävda att om dessa två sorters strejker blandas ihop är det fråga om förvildning av arbetarna. Så om det var så att den socialistiska diskursen ämnade skänka legitimitet åt strejkandet, så skedde det i alla fall inte utan motstånd från den borgerliga diskursen. Överallt godtogs inte heller benämningen strejk ens i samband med rusdrycksstrejken. Om händelser i Viborgs bataljon rapporteras följande:

Rusdrycksstrejken i Viborgs bataljon börjar gå i stöpet. Bataljonens befälhavare, som i början lär ha gynnat strejksaken, har nu bytt åsikt. När strejkarnas förslag till stadgar presenterades för hans godkännande, suddade han ut en stor del av dem och bytte ordet "Rusdrycksstrejk" mot "Nykterhet" överallt. En nykterhetsförening får bataljonen grunda, men inte genomföra en rusdrycksstrejk. – Följden av bataljonsbefälhavarens handlingar har varit att de som skrivit på strejklistorna har tagit bort sina namn, – för en soldat vågar inte trilskas. (Min övers.) (*Uusi Suometar* 98, 30.4.1898 s.3 (a))

En sådan åtgärd som den som beskrivs ovan tyder på laddningen i ordet strejk. I samhället utanför bataljonen hade dock ingen samma auktoritet att förbjuda ordet som i bataljonen. Kampen fördes därför på det diskursiva planet som vi sett ovan. Använn-

dingen av ordet strejk tycks dock delvis ha haft den effekten att ordet blivit mer accepterat, så hävdar åtminstone en av arbetarrörelsens förgrundsfigurer Eetu Salin vid ett möte om rusdrycksstrejken.

Också de, som förr var rädda för ordet strejk accepterar det nu. (Min övers.) (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s.117)

Som vi sett ovan innebar användandet av ordet strejk åtminstone att en reflexiv diskussion i frågan uppstod. Vilken legitimitet det skänkte åt andra sorters strejker kan man inte enkelt dra en slutsats om. I likhet med många andra centrala begrepp var den borgerliga och den socialistiska diskursen oense om innebörden av begreppet strejk.

7 Sammanfattande diskussion

Det är dags att sammanfatta de resultat jag kom fram till i analysen av materialet. Jag ska också diskutera resultaten i förhållande till tidigare forskning som behandlat samma tematik. Den forskningsfråga som jag ställde löd så här: Hur konstruerades den borgerliga respektive den socialistiska diskursen inom nykterhetens diskursordning? Med nykterhetens diskursordning menas då det förhållande mellan de olika diskurserna som rådde i debatten kring rusdrycksstrejken under åren 1898 och 1899. Att jag valt att undersöka konstruktionen av just dessa två diskurser motiveras av resultaten från den tidigare forskningen på temat. Det har framkommit att det fanns två huvudsakliga syner på nykterhet och alkoholfrågan i debatten, som dessutom tidvis stod i konflikt med varandra. Genom att använda diskursanalysen som teori och metod för att undersöka dessa sidor, tror jag mig kunna säga något om de betydelseskapande processer som pågick under debatten och på det viset få ett nytt perspektiv på rusdrycksstrejken.

Själva analysen genomförde jag genom att läsa en mängd texter där alkoholfrågan behandlades. Till materialet hörde insändare, ledare, nyhetsartiklar, mötesreferat och tal hållna vid möten. Det jag var intresserad av var att hitta uttalanden där olika betydelser konstruerades och att sedan knyta ihop till sammanhängande diskurser. För att komma åt betydelserna använde jag mig av olika diskursanalytiska verktyg för textanalys. Framförallt försökte jag hitta de bärande återkommande artikuleringarna. Först gick jag igenom vad som var specifikt för de två olika diskurserna enskilt. Att helt skilja de två var inte möjligt eller önskvärt eftersom många inlägg behandlade den andra diskursens innehåll och texterna uppstod i en dialog mellan de två parterna. Jag fortsatte sedan med att analysera diskurserna i ett

mer direkt förhållande till varandra. Detta gjorde jag i två olika frågor. Först i frågan om vilka metoder som var lämpliga för nykterhetsarbetet. Den andra frågan där jag jämförde diskurserna med varandra var diskussionen om själva ordet strejk i namnet rusdrycksstrejk. Båda dessa frågor diskuterades i debatten och i inläggen kring dessa fann jag flera intressanta betydelseskapande uttalanden. Alla uttalanden som görs är ju i någon mån betydelseskapande. Då jag här skriver om betydelseskapande uttalande är det i förhållande till de diskurser jag rekonstruerat. Här följer en kort redogörelse för analysens centrala resultat.

Båda parterna i debatten var överens om att alkoholen var ett problem, men var oense om hur detta problem var konstituerat. Därför konkurrerade de om att rama in problemet utgående från de stora borgerliga respektive socialistiska diskurserna.

Den borgerliga diskursen uppfattar nykterheten som ett ideal som inte ska förväxlas eller blandas med andra ideal. Genom att betona detta skapas en skillnad gentemot den socialistiska diskursen. Eftersom det är främst Nykterhetens vänner, nykterhetsrörelsens centralorganisation, som säger detta kan man även tolka det som ett sätt för dem att ge sig själva tolkningsföreträde i nykterhetsfrågan. Nykterhetsfrågan görs till nykterhetsrörelsens domän och de försöker monopolisera rätten att definiera den. I den borgerliga diskursen definieras nykterhetsfrågan som en fråga som gäller alla medborgare och samhällsklasser. Detta måste förstås i förhållande till den socialistiska diskursen där nykterheten tolkades som en klassfråga. I den borgerliga diskursen var nykterheten en individuell fråga. Arbetarrörelsen angreps också direkt och målades upp som en omogen rörelse som egoistiskt drev arbetarklassens intressen utan hänsyn till samhället som helhet. Inom den borgerliga diskursen gjordes åtskillnad mellan nykterhetsfrågan och andra arbetarfrågor. Dessa gavs även en rangordning där nykterhetsfrågan var den viktigaste. Det var genom nykterheten arbetarna skulle förbättra sin levnadsstandard.

Ett av rusdrycksstrejkens slagord var ”bort med alkoholens makt”. Denna var en återkommande artikulering i den socialistiska diskursen. Alkoholen sågs utöva makt över arbetarna och kontrollera dem. Genom att arbetarna frigjorde sig från alkoholens makt över dem skulle de också kunna se samhället för vad

det egentligen var. Alkoholfrågan gavs tydliga klassdimensioner. Arbetarna var alkoholens offer, medan kapitalisterna tjänade pengar på att sälja alkohol samtidigt som de förorsakade misär för arbetarna. Den socialistiska diskursen var därför också anti-kapitalistisk och ansåg att nykterhetsarbetet också borde vara det. Till skillnad från den borgerliga diskursen kopplade den socialistiska diskursen ihop en mängd frågor med nykterhetsfrågan. Arbetarnas alkoholproblem sågs som en del av ett större samhälleligt problemkomplex. Nykterhetsfrågan drevs därför i samband med andra krav på ekonomiska och sociala förbättringar för arbetarna. Dessa krav var de samma som arbetarrörelsen drev utanför nykterhetens diskursordning. I den socialistiska diskursen ingick även kravet på allmän rösträtt. Om arbetarna skulle ha rösträtt skulle de snabbt förverkliga en förbudslag mot försäljning av alkohol, vilket i sin tur skulle nyktra till hela arbetarklassen.

Även i synen på nykterhetsarbetet skiljde sig diskurserna åt. Den socialistiska diskursen framställde arbetarna som handlingskraftiga och unga, medan Nykterhetens vänner framställdes som gammalmodig. Den borgerliga diskursen å sin sida framhöll visdom och lugnare metoder och de inom den socialistiska rörelsen aktiva arbetarna sågs som uppvigglare. Den borgerliga diskursen förespråkade bildning och övertygande som metoder för att sprida nykterheten. Detta kallades i den socialistiska diskursen för predikande och ansågs inte leda till fortsatta framgångar. Den socialistiska diskursen förespråkade därför att man nu skulle ta till handling, vilket framförallt innebar att förbjuda alkohol. Även andra sociala och ekonomiska förbättringar förespråkades i den socialistiska diskursen då dessa sågs som förutsättningar för att arbetarna skulle kunna ta till sig nykterheten. Detta var något den borgerliga diskursen motsatte sig och ansåg istället att nykterheten skulle drivas för sig själv.

I debatten kring rusdrycksstrejken diskuterades även användandet av ordet strejk i namnet rusdrycksstrejk. Användandet av ordet strejk kan ses som ett försök att skänka legitimitet åt strejker överlag genom att koppla ordet till en mer legitim samhällelig fråga som nykterheten utgjorde. Man kan i och för sig också svänga på resonemanget och fråga sig om ordet strejk i stället användes som ett sätt för att locka arbetare till nykter-

hetsidealet. En reflexiv diskussion om ordet fördes dock, där vissa skribenter var positiva medan andra var negativa. Vissa godtog användandet av ordet strejk då det kopplades till en "god sak". Andra var lite mer skeptiska och var ytterst noggranna med att skilja på rusdrycksstrejken som var acceptabel och andra strejker som inte var det. Åtminstone i ett fall, i Viborgs bataljon, förbjöds användningen av ordet rusdrycksstrejk. De uttalanden som innehåller varierande grad av skepsis till ordet strejk tillskriver jag den borgerliga diskursen. Strejk var däremot ett viktigt begrepp i den socialistiska diskursen och även namngivandet av rusdrycksstrejken kom från den. Det uttrycktes även att ordet strejk i och med rusdrycksstrejken skulle ha blivit mer accepterat.

Det rådde som vi ser en diskursiv kamp inom nykterhetens diskursordning. Den borgerliga och den socialistiska diskursen kämpade om att definiera nykterhetsfrågan. I det korta tidsperspektiv som materialet täcker kan man inte avgöra om någondera sidan lyckades etablera sin syn. I ett lite längre perspektiv kan man se att innehåll ur båda diskurserna överlevde. Även idag kan man förstå alkoholproblematik ur såväl individualistiska som samhälleliga perspektiv. Nykterheten i sig intog åtminstone för några årtionden framåt efter rusdrycksstrejken i en slags hegemonisk ställning. Nykterheten fanns representerad i alla politiska läger och att förbudslagen stiftades enhälligt i den första enkammarriksdagen (1907) visar på nykterhetens oantastliga ställning. Att detta delvis berodde på rusdrycksdebatten kan man anta då debatten "tvingade" de största politiska riktningarna att aktivt ta ställning för nykterheten.

Ur ett diskursanalytiskt perspektiv är det också intressant att undersöka områden där diskursiv kamp uppstår och råder. Det kan vara ett tecken på att sociala förändringar håller på att ske. Enligt den kritiska diskursanalysen hänger hög interdiskursivitet ihop med sociala förändringar. Om nykterhetens diskursordning före rusdrycksstrejken varit relativt dominerad av den borgerliga diskursen och den socialistiska diskursen på allvar började utmana i och med debatten kring rusdrycksstrejken, kan detta tolkas som interdiskursivitet. Detta hände också i en tid då arbetarrörelsen radikaliserades. Det skedde alltså en diskursiv förändring som delvis utspelade sig inom nykterhetens diskurs-

ordning. Arbetarna konstruerade i debatten vad det innebar att vara arbetare och vad som var arbetarnas problem. Detta är i sig ingen överraskning, utan kan sägas vara känt från tidigare. Det är också delvis metodens svaghet. För att hitta materialet krävdes en kännedom om händelserna och kontexten. Tiden för debatten sammanföll med diskursiva och sociala förändringar och därför var den intressant att analysera. Denna avhandlingsbidrag är därför inte att visa på att förändringar skedde. Snarare att visa på hur dessa skedde – hur de nya betydelseerna skapades och vad deras innehåll var.

Slutligen vill jag kort diskutera rusdrycksstrejken och spridandet av kampmetoder bland arbetare. Idén att rusdrycksstrejken användes som ett sätt för arbetarrörelsens ledning att göra arbetarna bekanta med metoder som strejker, demonstrationer och massmöten och samtidigt också samla dem i egna organisationer har presenterats av Irma Sulkunen (1986) och Jukka Ahonen (2003, 122–128). Ahonen hävdar att nykterheten fungerade som en legitim täckmantel under vilken arbetarledarna spred sitt egentliga budskap. Sulkunen ger en mer nyanserad bild, men även hon framhåller att nykterheten inte var huvudmålet med rusdrycksstrejken. Jag vill invända mot dessa tolkningar av rusdrycksstrejken eller åtminstone nyansera bilden. Jag påstår att nykterheten var en viktig del av den socialistiska diskursen. Nykterhetsfrågan konstruerades i den som en del i den större arbetarfrågan. Det handlade inte enbart om att utnyttja den i populistiska syften, utan nykterhet var ett centralt tema genom vilket orättvisor diskursivt kunde tolkas och konstrueras. Att andra sociala och ekonomiska frågor drevs i samband med nykterhetsfrågan betydde inte att de var de viktiga och egentliga frågorna för arbetarna, utan att dessa sågs som oskiljaktiga från nykterhetsfrågan. Arbetarnas alkoholproblem skulle inte kunna lösas så länge grundorsakerna till superiet, dåliga ekonomiska och sociala förhållanden, fanns kvar. Det handlar i min tolkning mer om en skillnad i diskurs, det vill säga sättet att se och förstå världen, framför ett taktikerande. Att sedan arbetarrörelsen också i fortsättningen kom att driva förbudslagsfrågan, exempelvis genom det nygrundade partiet, tolkar jag som att de inte övergett frågeställningen. Att rusdrycksstrejken hade en delvis radikaliserande effekt på arbetarna, något som Sulkunen också

beskriver, är något jag kan hålla med om. I konstruktionen av den socialistiska diskursen inom nykterhetens diskursordning användes ofta artikuleringar, frågeställningar och metaforer från den stora socialistiska diskursen.

Litteraturförteckning

Ahonen, Jukka (2003) *Raittiuden voima. Raittiuden Ystävät 1853–2003*. Helsinki: Otava.

Alapuro, Risto (1987) Nykterhetsrörelsen och arbetarklassens uppkomst. *Historisk tidskrift för Finland* 72 (1): 137–142.

Alapuro, Risto & Stenius, Henrik (1987) Kansanliikkeet loivat kansakunnan. I Alapuro, Risto; Liikanen, Ilkka; Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (red.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 8–52.

Ambjörnsson, Ronny (1988) *Den skötsamme arbetaren*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.

Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007) Introduktion. I Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.) *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber, 7–28.

Engels, Friedrich (1893) *Engels to Franz Mehring*. Tillgänglig på <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1893/letters/93_07_14.htm>. Hämtat 30 mars 2010.

Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.

Gramsci, Antonio (1967) *En kollektiv intellektuell*. Uddevalla: Bo Cavefors Bokförlag.

Hellanto, Jari (1994) Liitetaulukot: Suomen väestöä kuvaavia lukusarjoja. I Koskinen, Seppo; Martelin, Tuija; Notkola, Irma-Leena; Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari (red.) *Suomen väestö*. Helsinki: Gaudeamus, 314–326.

Ibarra, Peter R. & Kitsuse, John I. (1993) Vernacular Constituents of Moral Discourse: An Interactionist Proposal for the Study of Social Problems. I Holstein, James A. & Miller, Gale (red.) *Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problems Theory*. New York: Aldine de Gruyter, 25–58.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2004) Valtasuhteiden analysoiminen. I Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (red.) *Diskursianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 75–108.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004a) Johdanto.

I Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (red.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 9–14.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004b) Diskurssiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. I Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (red.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.

Jälkimietettä... (1898) Jälkimietettä juomalakkokokouksen johdosta. *Aamulehti* 19 november 1898, 2.

Karisto, Antti; Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998) *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Helsinki: WSOY.

Mannheim, Karl ([1936] 1960) *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.

Marx, Karl & Engels, Friedrich (1848) *Manifesto of the Communist Party*. Tillgänglig på <<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/index.htm>>. Hämtat 7 april 2010.

Orjasniemi, Tarja (2005) *Ottaako vai ei... Raittiuden ja alkoholin käytön sukupolvittaiset muutokset moraalivallin murtumisen ilmentyminä pohjoisella maaseudulla 1980–2000-luvulla*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Peltonen, Matti (1988) *Viinapäätä kolerakauhuun*. Helsinki: Hanki ja jää.

Ruonavaara, Hannu (1998) ”Vanhat” yhteiskunnalliset liikkeet moraalisäätelyn projektina. I Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (red.) *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 43–57.

Ruonavaara, Hannu (2005) Historiallinen sosiologia – perinne ja renessanssi. I Andersson, Marja; Anttila, Anu-Hanna & Rantanen, Pekka (red.) *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 20–44.

Soikkanen, Hannu (1961) *Sosialismin tulo Suomeen*. Helsinki: WSOY.

Stenius, Henrik (1987) *Frivilligt jämlikt samfäll*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.

Sulkunen, Irma (1980) Dryckesstrejkrörelsen. *Historisk tidskrift*

för Finland 65 (1): 18–39.

Sulkunen, Irma (1986) *Raittius kansallisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Helsinki: SHS.

Sulkunen, Irma & Alapuro, Risto (1987) Raittiusliike ja työväestön järjestäytyminen. I Alapuro, Risto; Liikanen, Ilkka; Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (red.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 142–156.

Teräs, Kari (2001) *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Helsinki: SKS.

Thörn, Catharina (2007) Hemlösa kvinnor. I Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.) *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber, 52–73.

Willis, Paul ([1977] 1983) *Fostran till lönearbete*. Göteborg: Röda bokförlaget.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1:

Förteckning över citerade artiklar

Tidning	Artikel
Aamulehti 67, 22.3.1898 s.3	Työväen- ja raittiusaatteen suhde toisiinsa
Aamulehti 70, 25.3.1898 s.2	Raittiuskysymys ja työväen-asia yhteenkytkettävät
Aamulehti 73, 30.3.1898 s.2	Raittiuskysymys ja työväen-asia yhteenkytkettävät II
Hangö 1, 1.1.1899 s.2	Vid årsskiftet
Hufvudstadsbladet 40, 11.2.1898 s.6	Från allmänheten. Arbetarerörelsens och nykterhetsrörelsens förhållande till hvarandra. Öppet bref till nykterhetsvänliga arbetare
Hufvudstadsbladet 41, 12.2.1898 s.3	Nykteristernas och arbetarnes allmänna möte
Hufvudstadsbladet 135, 22.5.1898 s.7	Ett rusdryckssträjkmöte i sitt slag
Hufvudstadsbladet 213, 10.8.1898 s.2	Synpunkter i arbetarefrågan
Hufvudstadsbladet 311, 16.11.1898 s.5	Allmänna rusdryckssträjkaremötet
Juomalakkolehti 1, 12.5.1898 s.1-3	Juomalakon historia
Kylväjä 7, 17.2.1898 s. 51-52	Helsingin raittiusmielisten ja työväestön yleinen kokous
Kylväjä 12, 24.3.1898 s. 91	Wäkijuomalakko
Kylväjä 15, 14.4.1898 s.117	Wäkijuomalakkokokous
Kylväjä 42, 20.10.1898 s. 326-327	Tohtori A. A. Granfeltin puhe Koiton 15-wuotisessa juhlassa
Kylväjä 52, 29.12.1898 406	Ei ylvästellä!
Kylväjä 52, 29.12.1898 s. 406-407	Raittiusasia ja työväenkysymys
Kylväjä 32, 11.8.1899 s.249-250	Wäkijuomalakkolaisten toinen yleinen kokous Uudessakaupungissa

Tampereen Sanomat 72, 30.3.1898 s.2	Onko raittiuskysymys ja työväenasia kytkettävä yhteen? I
Työmies 30, 23.7.1898 s. 1–2	Waloa kansalle! – Pois rahawalta! Puhekansanjuhlaa warten Tampereella.
Työmies 30, 23.7.1898 s. 3	Juomalakon synty
Työmies 34, 20.8.1898 s.1	Mietteitä wäkijuomalakosta
Työmies 41, 8.10.1898 s. 2–3	Alkoholikysymys ja lainsäätäntö
Työmies 47, 19.11.1898 s. 1–2	Juomalakko ja Nya Pressen
Työmies 47, 19.11.1898 s.2 (a)	Missä suhteessa owat raittiusliike ja työwäenliike toisiinsa? (Tohtori N. R. af Ursinin alustus wäkijuomalakkolaisten kokouksessa)
Työmies 47, 19.11.1898 s.2 (b)	Juomalakkolaisten 1:n yleinen kokous Tampereella
Työmies 48, 26.11.1898 s.1–2	Missä suhteessa owat raittiusliike ja työwäenliike toisiinsa? (Tohtori N. R. af Ursinin alustus wäkijuomalakkolaisten kokouksessa) (Jatk.)
Työmies 102, 4.5.1899 s.4	Raittiusaate ja ”järjestäytynyt työwäestö” pääkaupungissa
Työmies 112, 17.5.1899 s.1–2	Pois jarrutus-seurat, sillä ne owat aikansa eläneet!
Työmies 122, 30.5.1899 s.1	Juomalakon ja raittiusseurain wälisistä suhteista
Työmies 131, 9.6.1899 s.4	Pois jarrutusseurat!
Uusi Suometar 98, 30.4.1898 s.3 (a)	Juomalakko Wiipurin pataljoonassa
Uusi Suometar 98, 30.4.1898 s.3 (b)	Lähetettyjä kirjoituksia. Helsingin raittiusseuroille ja raittiuswäelle
Wasabladet 48, 21.4.1898 s.1	Rusdrycksstrejken
Wasabladet 50, 26.4.1898 s.1	Nykterhetsrörelsens så kallade öfverdrifter
Wasabladet 62, 24.5.1898 s.2–3	Socialismen på intåg

Bilaga 2: Finska originalcitat

”Ja toisetki owat warmaankin erehtyneet jotkut työväestöön kuuluwat henkilöt tai työwäen asianajat, kun he owat ruwenneet juomalakon yhteydessä ajamaan muita, yksinomaan työwäenkysymykseen kuuluwia asioita.” (*Kylväjä* 32, 11.8.1898 s.249–250)

”Eikö raittiusaate ole asia, jonka woi sowittaa kaikkiin kansoihin, kaikkiin kansankerroksiin, kaikkiin puolueisiin, kaikkiin uskontoihin kaikkiin, jotka waan raittiutta tahtowat harrastaa.” (*Työmies* 131, 9.6.1899 s.4)

”Työwäen piirissä juomalakkotoimet pääasiassa täällä Helsingissä liikkuvat. Mutta eikö koske juomalakko muitakin kansanluokkia kuin työwäkeä? Koskee epäilemättä, se asia koskee kaikkia. Pois alkoholiwalta, on sotahuuto, joka kaikissa kansanluokissa herättää vastakaikua, ja sen tulee liittää heidät kaikki yhteen yhteistä koko maatamme uhkaavaa wihollista vastaan.” (*Uusi Suometar* 98, 30.4.1898 s.3b)

”Työwäenliike walwoo työwäestön etuja, raittius on wain yksi sen ohjelmassa olewista ja ajettawista monista asioista; ei se siinä ohjelmassa muuten ole vielä kauan ole vielä ollutkaan, eikä sille ainakaan tähän asti ole suurempaa arwoa annettu.” (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s.51–52)

”Tähän suuntaan nyt ahkeraa puuhaillaan työwäenasian johtawissa piireissä. On, näet, vaikeaa ajatella järjen ikään päässeiden ihmisten täydellä todella uskowan, että molemmat nämä asiat oikeastaan wain owatkin yksi ja sama asia. Toisin sanoen: että raittiusliikkeellä ei ole muuta määrää kuin työkansan aineellisen ja henkisen tilan parantaminen: ja toistappäin lait, ett’ei työwäenkysymyksen tarkoita mitään muuta kuin yhteiskunnan wapauttamista wäkijuomien kirouksesta.” (*Aamulehti* 70, 25.3.1898 s. 2)

”Niinpian kuin myöntää, että kummallakin on oma päämääränsä jonka saawuttamiseksi tulee koettaa keksiä sopiwimmat wälikappaleet, on samalla tunnustanut, että ne owat kaksi, eri asiaa, joiden yhteen sekoittamisesta on molemmille pelkkää wahinkoa.” (*Aamulehti* 70, 25.3.1898 s.2)

”Sillä niin kauan kuin juoppous työwäestössä rehoittaa, niin kauan on turhaa millään keinoilla kohottaa työwäestöä wormalle edistyskannalle henkisessä ja aineellisessa suhteessa, koska tosiasiassa täytyy pitää sitä, että juuri juoppous on se, joka useimassa tapauksessa on synnä työwäestön kurjaan ja alhaiseen kehitystilaan.” (*Kylväjä* 52, 29.12.1898 s.406–407)

”[...] ja eräs sosialistien johtaja Fr. Engels on wäittänyt, ettei yläluokka ole jättänyt alaluokalle juuri muita nautinnoita elämässä kuin Bakkukusen ja Venuksen (juoma- ja rakkaudenjumalien) palwelemisen, sen takia

on se waipunutkin juoppouteen ja sen takia on köyhällä työmiehellä ta-
wallisesti paljon lapsia.” (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2)

”Raittiustyö on kohdannut sitkeätä wastarintaa kuten kaikki suuret
tien raiwaajat: raittiuden lewiäminen on rahawallan supistamista ja
aina kun raha on kysymyksessä on muutos oloissa kiiwaan taistelun
alaisena.” (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2)

”Aiwan samaan suuntaan puhuvat esim. prof. Rosenthal, Finkeln-
burg, Prinz ja Wolf: liiallinen rasitus ja riittämätön ruoka owat pääsyyt
juoppouteen.”(*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2)

”Mutta työväen tila ei kohoaa, elleiwät sen palkkaedut parene. Jos palkat
kohoawat, woiwi työwäki ostaa itsellensä rawitsewampaa ruokaa, wuok-
rata parempia ja hauskempia asunnoita, joissa se wiihtyy, ja yleensä
hankkia itsellensä ihmisarwoisemmat elämänedut. [...] Työpalkkojen
kohottamisen oheessa on työpäiwä lyhennettävä, silti muuten juuri työ-
mies joutuu tuohon liialliseen wäsymystilaan, joka edistää juoppoutta.”
(*Työmies* 48, 26.11.1898 s. 1–2)

”Woimme sen takia olla wakuutetut siitä, että wäite korkeampien palk-
kojen ja lyhyemmän työpäiwän waikuttamasta juoppoudesta on suurim-
maksi osaksi työantajien keksintö työwäen pyrintöjen wastustamiseksi,
koska nämä wähentäwät edellisten tuloja.” (*Työmies* 48, 26.11.1898 s.
1–2)

”Meillä on esim. Australiasta aiwan päteviä, oiwallisia todistuksia, että
työpäiwän lyhennys on yleisesti aikaan saanut suurempaa raittiutta ja
wähentänyt juopottelemisen. (Rae, Eight Hours For Work. 1894) Austra-
lialainen työmies käyttää lyhennettyä työpäiwää suuremman siwistys-
määrän hankkimiseksi, hän käypi nyt taidemuseoissa ja kirjastoissa
kirjoja ja warsinkin aikakauskirjoja lukemassa sekä kaikenmoisis-
sien luennoissa ja iltakouluissa.” (*Työmies* 48, 26.11.1898 s. 1–2)

”Mutta se, mitä nähtävästi enemmän kuin mikään muu on omiansa
lisäämään raittiutta työwäen piirissä, on tämän osanotto yleisiin pyrin-
töihin. Kun työwäki saa uusia, henkisempiä harrastuksia ajettawaksi,
kun hänen näköpiirinsä tässä suhteessa laajenee, kun hän rupeaa tais-
telemaan koko työwäestön, kaikkien weljiensä ja sisartensa tilan ko-
hottamiseksi, kun hänen oma persoonansa tässä suuressa, ylewässä
taistelussa heitetään syrjään korkeamman päämaalin saawuttamiseksi
– silloin on koko hänen elämänsä saanut rikkaamman sisällön, silloin ei
hänellä ole haluakaan.” (*Työmies* 48, 26.11.1898 s. 1–2)

”Tästä käynee jo kyllin selwille missä suhteessa raittiutus- ja työwäen-
kysymykset owat toisiin. Raittiusasias ei milloinkaan saa mitään suu-
renmmoisia tuloksia, ei milloinkaan pääse päämääräänsä, juoppouden
täydelliseen häwittämiseen, ellei se yhdy työwäenkysymykseen, elleiwät
raittiuden harrastajat pontewasti rupea parantamaan työwäen tilaa.”
(*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2a)

”Pois alkohoolin walta, niin kyllä kansa on raitis ja silloin siitä tulee elinwoipa, itsetietoinen ja johonkin muuhun kykenewä, kun wiinapatruunain rikastuttamiseen. Silloin se kykenee yhteiskunnallisiakin asioita ajamaan ja niitä oikialta kannalta arwostelemaan.” (*Työmies* 30, 23.7.1898 s. 3)

”Toimittaja M. Kurikan awattua kokouksen walittiin puheenjohtajaksi muurari Johansson, joka kiitti luottamuksesta ja selitti kokouksen tarkoitusta, werraten yhteiskuntaa koneeseen, jonka yksi ratas, työwäestö, ei ole sopusoinnussa muiden koneen osien kanssa. Saadakseen konetta edes jotakuinkin käymään oli tätä ratasta yhteiskunta woidellut keino-tekoisella raswalla, alkoholilla.” (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s. 117)

”Työwäestön on tähän yhteiskuntaa pakottaakseen, lakattawa wäkijuomia käyttämästä ja siten wapauduttawa niistä kahleista, joissa yhteiskunta heitä wiinan awulla pitää.” (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s. 117)

”Pitäisihän sen jo arwata, että meidän porwarimme ja aatelimme, jotka wäkijuomia walmistawat, kyllä osaawat silmällä pitää, ettei heidän tuloinsa wähene.” (*Työmies* 41, 8.10.1898 s. 2–3)

”Se on selwää selwemmin osoittanut raittiusseuroille, että on kowin kaukaisessa tulewaisuudessa ehdottoman raittiuden toteuttaminen pelkän wakaumuksen kautta, niin kauwan kuin alituisen on tarjolla kiusauksia lankeemiseen sekä kokonainen yhteiskuntaluokka, joka elää, waurastuu, wartuu ja hyötyy juopottelewan köyhälistön kurjuudesta.” (*Työmies* 122, 30.5.1899 s.1)

”Mutta wapaan kilpailun ja elinkeinowapauden nimessä muka päihdyttäwien juomien walmistajain, myyjäin ja kapakoitsian hywäksi poljetaan kansan pyrkimys päästä kahleista irti.” (*Kylväjä* 12, 24.3.1898 s. 91)

”Kun raittiusasiata wiime aikoihin asti on huolellisesti pidetty pelkkänä ’ihanteellisena’ kysymyksenä, niinkuin t:ri Granfelt wiimeisessä juomalakkolaisten kokouksessa lausui, ja ainoastaan hattu kourassa on kumarreltu wiinapatruunoilta ja heidän asetowereiltaan almuina ’parafraaseja’ raittiusmiesten innostamiseksi, niin wiinaherrat owat antaneet kaiken tunnustuksen t:ri Granfeltille ja hänen työelleen myöntäen kernaasti hänen hywiksi mielikseen sellaisia asetuksia, jotka eiwät wähennä heidän tulojansa.” (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.1–2)

”Ihmiswiisuus’ tahtoo wäkijuomia poistettawaksi, waan ’markkawii-saus’ sitä wastustaa.” (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s. 51–52)

”Alustajan mielestä on raittiuden harrastajain ensin itsensä uudistettawa oltawa ehdottomasti raitis; ensin omalla esimerkkillään ja sitten wasta toiminnallaan ruwettawa oloja uudistamaan. – Näitä mielipiteitä wastustettiin ja wakuutettiin, että kun työwäestön ulkonaiset olot paranewat ja wiettelykset poistetaan, juoppous häwiää, ulkonaiset olot

parantawat ihmisen sisällisen tilan; useimmat kumminkin myönsiwät sisällisen muutoksen ja wakuutuksen woima.” (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s.51–52)

”Ei olisi saarnattawa yksin raittiutta, olisi saarnattawa enemmän: kapakat pois! Juomaria ei ole moitittawa sillä hän on sairas, onpa usein perinyt juoppouden, hänellä on huonot olot kotona ja työpaikoissa, huo-no palkka j.n.e.; ne ne wiewät hänet kapakkaan.” (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s.51–52)

”Todellinen raittiuden harrastaja on työwäen-asian harrastaja.” (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s.51–52)

”Kului sitte muutamia kuukausia, niin jo nähtiin että jotkut niistäkin, jotka enin oliwat ’huutaneet’ oliwat lupauksensa unhottaneet.” (*Työmies* 102, 4.5.1899 s.4)

”Hra Tainio arweli, ettei ole työwäen syy, että se juo, waan niiden, jotka juomia tyrkyttäwät. Ei siis olisi liian ankarasti tuomittawa n.s. ’lakkopetturia’, kun he waan näyttäwät hywää tahtoa.” (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s.117)

”Se, että sellaisiakin, jotka epäiliwät woiwaansa pysymään alkohoolista erillään, yhtyi juomalakkoon, todistaa siis waan, että niittenkin riweisä, jotka heikolla hetkellä antautuwat alkohoolihuumaukseen, on har-taana toiwona, että heidät tuosta kurjuudesta pelastettaisiin.” (*Työmies* 34, 20.8.1898 s.1)

”Juoppojen syyksi oli pääasiallisesti lykätty kaikki ne mustat seu-raukset, jotka kapakoista owat saaneet alkunsa, waikka yhteiskunnallisten ilmiöitten ja ihmisluonnon tutkija helposti huomaa, että yhteis-kuntajärjestys, semmoisena kuin se nykyjään esiintyy, se etupäässä on syypää juoppouden tuloksiin eiwätkä yksityiset alkohoolihimon uhrin.” (*Työmies* 34, 20.8.1898 s.1)

”Ei ole kansalla äänioikeutta, ei mies, waan pääoma päättää asioista, kansan kohtalosta, se on yksi aikamme suurimpia wääryyksiä, jolla on myös mitä hirweimmät seuraukset.” (*Työmies* 112, 17.5.1899 s.1–2)

”Juomalakkoliikkeen päätarkoitus on koko maata käsittäwän kielto-lain aikaansaaminen, kaikkien juowutusjuomien sekä wäkewien, mietojen että mallasjuomien kaupan walmistuksen ja maahan tuonnin suhteen.” (*Työmies* 47, 19.11.1898 s.2)

”[J]os ääniasteikko häwitettäisiin ja työmiehet saisiwat wallan, niin he heti laittaisiwat kielto-lain woimaan; herroilla on walta nyt, mutta he ei-wät tahdo häwittää wäkijuomia, sillä – lisäsiwät tähän toiset – heillä on hyötyä wäkijuomien walmistuksesta ja kaupasta.” (*Kylväjä* 7, 17.2.1898 s. 51–52)

”Ja onhan wiinan, oluen ja muiden wäkijuomain myynti yhtä kunniallista kaupan tekoa kuin esim. jauhojen tai suolojen myynti. Kansahan sitä tarwitsee, niin sanotaan. Mutta, jos tämä sama kansa pyytää yleistä äänioikeutta ja waatii warallisuuteen perustumaa äänimäärän poistamista, niin sitä pelätään (pelätään, että kansa poistaisi wäkijuomat, jos sillä olisi ääniwalta), eikä siihen suostuta juuri näiden samojen säätyjen puolelta.” (*Työmies* 41, 8.10.1898 s. 2–3)

”Jokainen meistä, joka huutaa: pois alkoholiwalta, huutakoon myöskin pois ääniasteikko.” (*Työmies* 41, 8.10.1898 s. 2–3)

”Olisi näytettävä raittiusmiehille, ettei opetus yksin auta, waan tarwitaan toimintaakin.” (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s.117)

”Raittiusmiehet ovat olleet liian wanheillisia, saarnaavat vielä tällä hetkellä samaa oppia yksilön raitistuttamisesta kuin liikkeen alussa. Pelkästä saarnaamisesta ei raittiusliike edisty, vaikka sitä toimitettaisiin tuhannen vuotta, ellei samalla ja etukädessä ryhdytä käytännöllisiin toimenpiteisiin. [...] Raittiusliike on jo voittanut, mitä se alkuansa tarkoitti. Se on jo saattanut yleisen mielipiteen tuomitsemaan juoppouden paheeksi ja häpeälliseksi. Kukaan ei enään, ei ainakaan julkisuudessa, rohkene korottaa ääntänsä juomatawan puoltamiseksi. Raittiusliikkeen puolella on tiede, elämäkokemus ja raamattu. Mutta sittenkään ei olla pitkälle päästy. Onpahan vain kehitytty siihen suuntaan, että raittiutta on ruwettu kannattamaan wiinarahoilla. Ja niitä on kernaasti annettu, sillä wiinapatruunat hyvin käsittävät, ettei raittius suurestikaan edisty, vaikka sitä kuinka paljon tahansa saarnattaisiin, vaikka raittiuskirjallisuutta kuinka levitettäisiin ja vaikka raittiusseuroille kuinka omia taloja rakenneltaisiin.” (*Aamulehti* 67, 22.3.1898 s.3)

”Mutta ’sopiwimmat välikappaleet’ tarkoituksen saawuttamiseksi, kuin työwäestön raitistuttaminen, mitähän ne lienee? Onko se saarnata kaiken ikänsä raittiutta, panematta esityksiä ja päätöksiä käytäntöön. Ei, parahin herra! Siihen olemme liijan ’nuoria’. Me tarkoitamme aina käytäntöön panoa niille aatteillemme, jotka meihin tarpeeksi suurella wakaumuksella owat juurtuneet ja jos raittiusasian ajamisen kanssa käypi samoin, kuin se on tarpeeksi selwillä ja yhdistetty työwäenkysymyksen kanssa, woitte seurata mukana ellette leikittele, tahi muutoin jäätte toimettomaksi ja osattomaksi woitosta.” (*Tampereen Sanomat* 72, 30.3.1898 s.2)

”Pyydettäköön minun puolestani vaikka yleistä kieltolakia. Mutta mitä pyydetäänekin, siitä on neuwoteltava toiseen tapaan kuin siihen suuruuteen jolla nyt työwäenyhdistyksissä mahtailaan. – Muuten ei mikään estä työväkeä omasta puolestaan waatimasta säädyiltä kieltolakia, vaikka ’wanhat’ raittiusmiehet tulisivatkin siihen päätökseen, että tällä kertaa on wiisaampi tyytyä vähempään.” (*Aamulehti* 70, 25.3.1898 s.2)

”Laulu, jolla siltä puolen on pyydetty juomalakkolaisia kutkutella, on kuulunut tähän tapaan: Granfelt raittiuswäkineen on ’siweellisesti’

kuhinut kymmeniä vuosia ja tuskin 10 tuhatta aatteelleen voittanut; Heikkilä ja 'järjestynyt' työväki taas tempasi parissa kuukaudessa juomalakkoon 70 tuhatta – ja enempiäkin, jos waan kaikki olisi paperille pantu.” (*Kylväjä* 52, 29.12.1898 s. 406)

”Tuo korkeakirkollinen, vielä korkeampi-isänmaallinen, kaikkein korkein-siweellinen leima ja henki, joka on koetettu yksinoikeudella omistaa raittiusseurojen sisälliselle ja ulkonaiselle toiminnalle, on walhe-naamari jolla on tahdottu kauniisti peittää muut epäkohdat, tahdottu tehdä epäiltäviksi, epäsiweellisiksi, epäisänmaallisiksi, uskonnon ja kirkon wihollisiksi kaikki ne henkilöt ja yhdistykset, jotka owat rohjenneet ottaa ajaakseen muittenkin epäkohtain poistamista kuin alkohooli-wallan.[...] Mitä mietittäneekin näistä aatteista, pidän minä aiwan turhana tuota wanhan suunnan raittius-seurain 'Raittiuden ystäwien' sekä muiden heidän kannattajiensa työtä. Se on minusta waan jarrutuspeiliä, jolle älköön kukaan kunnan työmies antako minkäänlaista kannatusta missään muodossa. Ja esitän yhdeksi työwäenmiesten sotahuudoksi: Pois jarrutus-seurat, sillä ne owat jo aikansa eläneet!” (*Työmies* 112, 17.5.1899 s.1–2)

”Tähän aikaan on paljo keskusteltu 'äärimmäissuunnasta' työwäenliik-kessä. Olisi ollut suotavaa, että noissa keskusteluissa olisi kuultu jota-kin muutakin kuin pelkkiä wakuutuksia ett'ei liike vielä ole eksynyt äärimmäisyyteen. Allekirjoittaneen ajatus on, ett'ei mikään selwä ohjelma, joka luvallisilla keinoilla pyydetään toteuttaa, olkoonpa se toteutettuna vaikka kuinkakin olewista oloista poikkeawa, ole leimattawa äärimmäisyydeksi. [...] Mutta kun umpimähkään huudetaan 'pääomaa' vastaan, kun sanotaan, että kaikki mitä näemme on yksinomaan työwäen aikaansaamaa, ja kun tällaiselle mielettömyydelle huudetaan hywä! hywä!, niin se on 'äärimmäissuuntaa' joka on arwoton järjenlahjan saaneille ihmisille.” (*Aamulehti* 73, 30.3.1898 s.2)

”Kuulin tosin omilla korwillani wiime kewännä puheen, jossa puhuja suoraan ilmoitti, että juomalakon takana piilee jotakin muuta, tuntui ikäänkuin olisi puhuja tahtonut sanoa että raittiusasia itsessään ei paljo merkitse, mutta se on nyt se warjokuwa, jonka turwissa ajetaan toisia aisoita. Ja nuo merkilliset kolme palstaa helsinkiläisten lakkolistassa wiittaawat samaan. Mutta joukossa on luonnollisesti monenlaista mieltä.” (*Kylväjä* 42, 20.10.1898 s. 326–327)

”Lakon alkuunpanijat Kotkassa, sahantyömiehet Kalle Heikkilä ja Emil Andersson, kertowat asian alusta seuraawasti: 'Me pari työmiestä rupe-simme tuumimaan, woisikohan saada kannatusta, jos rupeisi puhumaan lakosta wäkijuomia vastaan.'” (*Juomalakkolehti* 1, 12.5.1898 s.1–3)

”Työlakko ja juomalakko owat aiwan päinwastaiset tarkoitukseltaan. Työlakko on luonnon asiaintila, ja aina on parasta, että se loppuisi niin pian kuin mahdollista. Juomalakko taas on palaaminen luonnottomasta olostu luonnollisuuteen, ja aina on parasta, että se kestää, taukoomatta milloinkaan. [...] Sitä paitsi pitää tietääksemme kansamme suuri enem-

mistö työväen asian ajamisen työlakon avulla warsin sopimattomana ja katsoo työlakoon kehoittajia työväen willitsijöiksi. Jos nyt kuitenkin ruwetaan juomalakkokokouksessa harjoittamaan myöskin sellaista 'willitystyötä' ja sekoitetaan siten nämä kaksi päinwastaista lakkoliikettä toisiinsa, niin wäkijuomain ystäwät osaawat kyllä leimata juomalakonkin 'willitystyöksi', aiwan työlakon wertaiseksi, jos ei pahemmaksi." (*Kylväjä* 32 11.8.1898 s. 249–250)

"Juomalakko Wiipurin Pataljoonassa alkaa mennä myttyyn. Pataljoonan päällikkö, joka alussa lienee lakkohommaa suosinut, onkin nyt muuttanut mielipiteensa. Kun lakkolaisten ohjesääntöehdotus hänelle wahwistettavaksi esitettiin, pyyhki hän suuren osan siitä pois ja muutti 'Juomalakko'-sanankaikealla 'Raittius'-sanaksi. Raittiusseuran saawat pataljoonalaiset perustaa, mutta ei juomalakkoa toimeenpanna. – Seurauksena tästä pataljoonanpäällikön menettelystä on ollut, että lakkolistoihin kirjoittautuneet owat pyyhkineet nimensä pois, – sillä sotamies ei uskalla niskoitella." (*Uusi Suometar* 98, 30.4.1898 s.3)

"Nekin, jotka ennen lakko-sanaa pelkäsiwät nyt sen hywäksywät." (*Kylväjä* 15, 14.4.1898 s.117)

I studien *Borgerlig och socialistisk nykterhet* granskar Dan Bäckman den debatt som fördes om rusdrycksstrejken 1898–1899 i Finland. Rusdrycksstrejken fick 70 000 finländare att avge ett löfte om att inte dricka alkohol på ett år och var således en omfattande kollektiv aktion som lyckades mobilisera många samhällsmedlemmar. Nykterhetsfrågan engagerade och var objektet för en politisk kamp om dess betydelser. I denna studie undersöks hur en socialistisk respektive en borgerlig diskurs konstruerade nykterhetsfrågan och konkurrerade om att ge den innehåll.